

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK

VE

DEMOKRASİ KOMİSYONU

20'nci Toplantı

24 Aralık 2025 Çarşamba

Gündem:

- Prof. Dr. Havva Kök Arslan'ın sunumu
- Komisyon çalışmalarının değerlendirilmesi

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU

24 Aralık 2025 Çarşamba

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 11.10

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

---- 0 ----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzun 20'nci Toplantısını açıyorum.

Toplantı yeter sayısı vardır, çalışmalarımıza başlıyoruz.

Sözlerimin hemen başında, dün akşam saatlerinde Ankara Esenboğa Havaalanı'ndan kalktıktan çok kısa bir süre sonra bir kaza geçiren, içinde Libya Genelkurmay Başkanı Sayın Muhammed Ali Al Haddad'ı ve beraberindeki heyeti taşıyan Libya uçağının düşmüş olması dolayısıyla yaşadığımız üzüntüyü, büyük üzüntüyü ifade etmek istiyorum. Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, milletimiz adına dost ve kardeş Libya halkına başsağlığı dileklerimizi, taziyelerimizi buradan ifade ediyorum.

Sayın Genelkurmay Başkanı Al Haddad ve beraberindeki heyet, bildiğiniz gibi, Ankara'da mevkidaşlarıyla, Sayın Genelkurmay Başkanımızla ve Millî Savunma Bakanımızla fevkalade verimli toplantılar gerçekleştirmiş ve ülkelerine dönmek üzere dönüş yolundayken bu elim kaza gerçekleşmiştir. İlk andan itibaren, ilgili bütün kurumlar olay yerine intikal etmişler ve arama kurtarma çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Şimdi de enkazın aranması ve bütün teferruatıyla birlikte bu olayın sonuçlarının ortaya çıkarılması süreci devam etmektedir. Kardeş Libya halkına tekraren başsağlığı diliyorum. Sayın Genelkurmay Başkanı ve beraberindeki heyete Allah'tan rahmet diliyorum, mekânları cennet olsun. Ayrıca, böyle bir kazanın ülkemizin sınırları içerisinde olması da bize ayrı bir üzüntü kaynağı olmaktadır. Mekânları ali olsun, makamları cennet olsun diyorum ve bütün Libya halkına başsağlığı diliyorum.

Değerli arkadaşlar, Komisyonumuz 20'nci toplantısını gerçekleştiriyor. 5 Ağustosta başladığımız bu toplantılarda, toplantılar sırasında fevkalade önemli tarihî bir misyonu gerçekleştiriyoruz. Komisyonumuz, sadece ele aldığı konunun

önemi ve ağırlığı dolayısıyla değil aynı zamanda da demokratik müzakere usullerini en güçlü şekilde ortaya koyması bakımından da tarihî bir görev icra etmiştir, icra etmektedir. Bu süre içerisinde, büyük bir demokratik olgunlukla herkesin fikrini açık bir şekilde ifade ettiği, konuşulan bütün sözlerin burada kamuoyuna açık bir şekilde cereyan ettiği ve bunların hepsinin de tutanak altına alındığı son derece verimli, yararlı, faydalı bir komisyon çalışması gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, şimdiye kadarki 19 toplantıda 58 oturum gerçekleşmiş, seksen altı saatlik bir görüşme takvimi ortaya konulmuş ve toplamda da 135 kişi dinlenerek 4.139 sayfa tutanak tutulmuştur. Bunları şunun için ifade ediyorum; hem dinlenenlerin Türkiye'nin çok geniş kesimlerini kapsayan, hemen hemen toplumun bütün kesimlerini kapsayan sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve kanaat önderleri olması hem de bütün bunlarla ilgili ortaya konulan fikirlerin hepsinin kayıt altına alınarak Türkiye siyasi tarihine önemli bir dokümanın kazandırılmış olduğunu ifade etmek isterim. Bu süre içerisinde Komisyonun çalışmaları bakımından kritik eşikleri fevkalade büyük hassasiyetle ve gerçekten iyi özverili çalışmalarla aştık, geride bıraktık. Şimdi Komisyonumuzun son eşiğine gelinmiştir; o da ortak bir rapor yazılması, bu raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna verilerek buradaki tekliflerin yasalaşması ve diğer tekliflerin yerine getirilmesiyle ilgili sürece öncülük edilmesi. Bu çerçevede, rapor hazırlama sürecinde, Komisyonda temsil edilen siyasi partilerimizin tamamı raporlarını Başkanlığımıza sunmuştur. Kendileri açısından fevkalade önemli gördükleri konuları açık bir şekilde raporlarında ifade ederek bir siyasi tutum belgesi, partilerimizin her biri için ayrı bir siyasi tutum belgesi olarak raporlar Meclis Başkanlığına intikal edilmiştir. Bildiğiniz gibi, bu raporların bize intikal etmesiyle, tamamlanmasıyla birlikte de geçen hafta itibarıyla Meclisimizin sitesinden bütün bu raporlar kamuoyuna açılmıştır. Şimdi, kamuoyunda partilerimizin hazırladığı bu raporlar üzerinde tartışmalar devam ediyor, devam edecektir ancak bu rapordan esas muradımız; her partinin kendi tutum belgesi, siyasi tutum belgesi olarak ortaya koyduğu rapor var olmakla birlikte herkesin -hatta gönlümüz arzu eder ki muhalefet şerhi düşmeksizin- kabul edebileceği ortak bir raporun hazırlanması sürecidir. Bu sürecin de ümit ederim ki başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte çok önemli, hayati bir eşik daha aşılmış olacaktır. Bu çerçevede, önümüzdeki süreçte, partilerimizin farklı fikirlerini daha yakınlaştırmak için temaslarının artırılmasının yararlı olacağı kanaatindeyim.

Böylece ortak bir noktaya ulaşmak daha kolay olacaktır.

Ayrıca, bu Komisyon çalışmalarımızın ortaya koyduğu bu demokratik nezaket, usul ve üslup bakımından ortaya konulan büyük olgunluk ve nezahetin de Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu çalışmalarına da örnek olmasını temenni ediyorum. İnşallah, kısa bir süre içerisinde nihai raporumuzu da bitirerek burada hep beraber üzerinde ortaklaştığımız metni Türkiye kamuoyuyla paylaşmak mümkün olur ancak arkadaşlarımızla, parti temsilcilerimizle yaptığımız istişarelerde de ortaya çıktı ki bu sürede nihai raporun tamamlanabilmesi için ilave bir süreye ihtiyaç olacak. Onun için, değerli hocalarımızın sunumunu dinledikten sonra ilave bir süreyle ilgili Komisyonumuzun kararını almak için görüşlerinize, reylerinize başvuracağız.

Değerli arkadaşlar, şimdi, bu toplantılarda bize çok sayıda insan geldi -135 kişi- burada konuştu ve gerçekten uzun saatler süren görüşlerini paylaştılar. Burada, bu görüşmelerde tutanak analizlerinin yapılması yani en çok hangi konular üzerinde konuşuldu; burada fikirlerini ifade eden, farklı siyasi kanaat ve görüşlere sahip olan katılımcıların Komisyonumuzda verdikleri bilgilerde kendilerince önemli gördüğü hususlar nelerdir, bunlarla ilgili bir tutanak analizine ihtiyaç olduğunu gördük ve bu çerçevede de değerli hocalarımız, Profesör Doktor Havva Kök Arslan ve Doktor Murat Sevcen Hocalarımız tutanak analizleriyle ilgili bir akademik çalışmayı gerçekleştirdiler. Şimdi sözü kendilerine bırakıyorum. Kendileri bize burada bütün bu görüşmeler çerçevesinde hangi önemli terimler üzerinde konuşulduğunu ve esas ortak noktaların neler olduğunu anlatacaklar. Kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Hoş geldiniz, sözü sizlere bırakıyorum.

Buyurun.

PROF. DR. HAVVA KÖK ARSLAN - Çok teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Sayın Başkanım ve Değerli Komisyon üyeleri; bugün sizlerle, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun tutanak metinleri üzerine yürüttüğümüz kapsamlı bir içerik analizinin bulgularını paylaşmak üzere buradayız. Bu sunum "Çatışma Çözümleri" başlığı altında bir araya gelen akademisyenlerin ortak katkısıyla hazırlanan kapsamlı bir raporun yönetici özeti niteliğindedir. Amacımız, Komisyon tutanaklarında yer alan söylemleri, çatışmanın tanımı, barışın nasıl kavramsallaştırıldığı, çözüm önerilerinin hangi ortaklık ve ayrışma noktalarında

şekillendiği üzerinden sistematik ve karşılaştırmalı bir çerçevede değerlendirmektir. Öncelikle altını çizmek isterim ki bu çalışma disiplinler arası bir ekip tarafından yürütülmüştür. Farklı akademik geleneklerden gelen bu ekip yapısı, analizimizin çoğulcu ve dengeli bir perspektife dayanmasını mümkün kılmıştır.

Bugünkü sunumumuz, daha önce Komisyon huzurunda "Çatışma Çözümleri" oturumu yapan akademik ekip tarafından hazırlanan raporun Meclis Başkanlığının talebi üzerine tarafımızca yapılmış bir yönetici özetidir. Komisyonun kendisi klasik yasama faaliyetlerinin ötesine geçen özgün bir kurumsal deneyim sunmaktadır; burası çok önemli. Nitekim tutanak metinlerinden de açıkça görüldüğü üzere Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Türkiye'nin yarım asrı aşan çatışma dinamiklerini doğrudan millet adına ele almak üzere tasarlanmış, nevi şahsına münhasır bir yapı olarak kurgulanmıştır. İlk oturumlarda Komisyonun temel önceliğinin yeni bir anayasa yazımından ziyade silah bırakma sürecinin Meclis zemininde ve millet adına takibi olarak tanımlanması bu özgünlüğün önemli bir göstergesidir. Buna rağmen ya da belki de tam da bu nedenle analizimiz, Komisyon çalışmalarında güçlü bir ortaklık zemininin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, çözüm sürecinin güvenlik bürokrasisinin dar alanından çıkarılarak Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altına taşınması, farklı aktörler tarafından açık biçimde bir meşruiyet kazanımı olarak görülmektedir. Bu işin Meclisten yönetilmesi gerektiği ya da bu Komisyonun bu çatı altında toplanmış olmasının tarihe düşülen bir not olduğu yönündeki ifadeler, bu mutabakatın sembolik olduğu kadar siyasal bir anlam da taşıdığını göstermektedir. Sunumun ilerleyen bölümlerinde detaylandıracağımız üzere Komisyon tutanaklarında, kardeşlik, bir arada yaşama iradesi ve toplumsal bütünleşme kavramlarına son derece güçlü bir ortak vurgu bulunmaktadır. Barışın yalnızca şiddetin sona ermesiyle sınırlı olmadığı, barışın sonrasında yapılacak hukuki, toplumsal ve ekonomik düzenlemelerin sürecin kalıcılığı açısından hayati olduğu konusunda da geniş bir uzlaşi mevcuttur. Bununla birlikte bu düzenlemelerin nasıl, hangi önceliklerle ve hangi araçlarla hayata geçirileceği konusunda farklılaşan yaklaşımlar da dikkat çekmektedir. Tam da bu nedenle bu çalışma yalnızca bir durum tespiti değil aynı zamanda uzlaşi alanlarını görünür kılan, ayrışma noktalarını ise yönetilebilir hâle getirmeyi amaçlayan analitik bir çerçeve sunmaktadır. Kardeşliği ortak bir değer, barışı ise ortak bir gelecek

tahayyülü olarak ele alan bu söylem evreni, tüm farklılıklarına rağmen Türkiye'de toplumsal barışın mümkün zeminlerine dair önemli ipuçları barındırmaktadır.

Bu sunumda sizlerle paylaşacağımız bulguların hem akademik tartışmalara katkı sunmasını hem de barış ve çatışma çözümü alanında yürütülecek daha kapsamlı çalışmalara mütevazı bir zemin oluşturmalarını diliyorum.

Teşekkür ederim.

Sözü Murat Hocaya veriyorum.

DR. MURAT SEVENCAN - Değerli Başkan, sevgili üyeler; ben, hazırlanan bu yönetici özeti raporunun sunumunu yapmak üzere görevlendirildim.

Öncelikle, bu çalışmayı yaparken kullandığımız araştırma sorularımızla başlamak istiyorum izninizle. Beş tane araştırma sorumuz var, bu raporu hazırlamadan önce Başkanlıkla iletişim hâlinde karar verdiğimiz.

Bunlardan birincisi, Komisyonun amacına, meşruiyetine, usulüne dair ne gibi değerlendirmeler yapılmıştır?

İkincisi, TBMM Millî Dayanışma, Kardeşlik, Demokrasi Komisyonu tutanaklarında çatışmanın nedenleri nasıl kavramsallaştırılmıştır? Bu çerçevede, taraflar arasındaki temel uzlaşma alanları ve ayrışma noktaları nerelerdedir? Tabii, bu ikincisi tümünü içeriyor gibi gözükse de bu noktada analitik davranmakta fayda gördüğümüz için diğer sorular var.

Tutanaklarda barışa yönelik söylemler hangi çerçevede üzerinden vurgulanmaktadır? Kavramsal ve yaklaşım düzeyindeki uzlaşma alanları ve ayrışma noktaları nelerdir? Ve bildiğiniz gibi, negatif barış ve pozitif barış diye iki barış tanımı var. Bu unsurların nasıl tanımlandığını araştırmak istedik.

Dördüncüsü, farklı toplumsal kesimlerin farklı konulardaki çözüm çerçevesine yönelik silahsızlanma yani DDR, hukuk ve adalet, psikososyal, toplumsal ilişkiler ve ekonomik alanlarda çözüm önerileri hangi noktalarda kesişmekte, hangi noktalarda ayrılmaktadır? Bu konulara dair hangi pratik öneriler sunulmuştur? Raporun kendisinde pratik öneriler var ama burada daha çok olayın istatistiksel boyutuyla şey yapacağız, size daha çok şeyi vermeye çalışacağız; hangi alanlarda ne kadar yoğunlaşma var? Sürecin uluslararası bileşenleri ve dış etkenleri nasıl tanımlanmıştır? Bu konudaki ortak ve farklı görüşler nelerdi?

İkinci olarak, izninizle yöntemle ilgili konuşmak istiyorum. Her ne kadar çıkan çıktının siyasal bir anlamı olsa da bu, bilimsel bir yöntemle yapılmış

çalışmadır. Çalışmamızın yönteminde hibrit bir yaklaşım belirledik "tümevarım" ve "tümdengelimsel" diye özetlediğimiz. "MAXQDA" diye bir program var; sözel metinlerin veya sözel datanın analizinde bütün dünya tarafından kullanılan bir program. Bu programın yardımıyla "AI" destekli olarak 10 bin kadar kod önerisi üzerinden yola çıktık. "Kod" dediğimiz şeyler de sizin buradaki tutanaklarınızın içerisinde bu sorulara ilişkin olduğunu düşündüğümüz, işaretlediğimiz parçalara verdiğimiz etiketler. Bu üretilen 10 bin kod önerisini yine "AI" destekli yani "Artificial Intelligence" yapay zekâ destekli filtreleme yapılarak kodların araştırma sorularıyla uyumluluk düzeyleri belirlendi. Daha sonra, bundan sonrasını elle yürütmek durumunda kaldık. Uzmanlar tarafından yapılan kategorik kodlamayla Komisyon tutanakları metinlerde ilgili segmentler işaretlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu kategori kodlama içerisinde de 5 tane kategori belirledik. Bu kategoriler Komisyon ve meşruiyet, çatışmanın tanımı, barışın nasıl kavramsallaştırıldığı, çözüm önerileri ve son olarak da uluslararası ve bölgesel bağlam başlıkları altında kodlayıp... Bunların alt başlıkları da var. Toplamda 16 birleşimi analiz ettik çünkü kapalı oturumların metinleri doğal olarak bize gelmediğinden analiz edemedik. 178 konuşmacıya ait 1.042 sayfalık metin vardı elimizde ve biz bunlardan 5.366 segment yani kod parçası ürettik; kodlar, etiketler, segmentler, yazılan metin.

Bulgularımızı aktaracağım bundan sonra. Sorun daha çok hak ve eşitlikler ekseninde tanımlanmakta yani bu sorunu işlerken gördüğümüz daha yüksek oranda hak ve eşitlik, kimlik, inanç ve güvenlik ve beka sorunları gözlemlense de tutanaklarda sorunun tanımının daha çok hak ve eşitlikler ekseninde yığıldığını görüyoruz. Hak ve eşitlik odaklı çerçeveye kastımız, siyasi ve hukuki statü taleplerini tanımlıyor. Kimlik, inanç odaklı çerçevede ise dil, kültürel varoluş vurgusunu söylemekte. Yani burada dinî bir inançtan çok kişilerin ne olduklarına inandıklarıyla alakalı bir söylem bu. Güvenlik ve beka odaklı çerçeve ise devletin bekası için bekasını öne çıkarmakta.

Sorunun ekonomik etkileri ağırlıklı olarak yansıtılmakta. Daha çok sorunun etkileriyle ilgili yapılan konuşmalarda ekonomik etki yüzde 48 oranında daha yoğun işlenmekte. Sorunun etki alanları yine en yoğun olarak iki temel kategoride toplanmakta: Ekonomik ve bölgesel maliyet; bölgesel üretim kaynakları üzerinde etkiler en yoğun şekilde dile getirilen boyut. Bunun dışında da siyasi ve demografik tahribat söz konusu. Çatışmanın karşıtı alınan önlemlerin sosyal yapı

üzerindeki etkisi yani güvenlik amaçlı alınan önlemlerin sonuçları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Sorunun altında yatan kök nedenler konusunda farklı yaklaşımlar var yani "Bu niye oldu, başımıza bunlar niye geldi?" sorusunun cevabı olarak baktığımızda burada ortak bir söylem oluşmadığını gördük, farklı fikirler var ve burada uzlaşmaya ihtiyaç var gibi gözüküyor. En başta gelen siyasi idari sistem sorunları; sorunun bölgenin yönetiminde yaşanan bir sonucu olduğu kanısı. Sosyokültürel psikolojik dinamikler ise daha çok Kürt isminin ve Kürt olmanın resmî ideolojideki karşılığının tezahürü olarak gözüküyor yani yorumluyoruz diyelim. Bu tezahürünün özellikle gençlik üstündeki dönüştürücü etkisi; eğitim, zihniyet baskın yaklaşım olarak gözlemleniyor.

Son kategorideyse, tarihsel arka plandaysa ulus devlet inşasındaki tercihlerin oluşturduğu ortaklık eksikliği ve dışlanmışlık hissi. Burada Nevruz'un tarihsel olarak ulus devletteki karşılığı ve şu anki hâli daha açıklayıcı olacaktır yani güzel bir örnek olduğu için bunu söylüyorum, şu anda bayram olarak hep beraber el ele kutluyoruz ama daha evvelden problemin kaynağıydı yani çözülebilir şeyler problem olarak tanımlanmış. Bu, dile getirilmiş diye özetleyebilirim.

Toplumsal barışın bir arada yaşama ve ortak gelecek bağlamında oluşmasına da uzlaşmakta yani barışı açıklarken biz pozitif barıştan yana oy kullanmışız bütün konuşmacılar olarak diyeyim. Barış için kullanılan söylemler daha çok baskın bir şekilde iki ana başlık altında toplanmakta. İki başlığın da dili pozitif barışı tanımlar niteliktedir; bir arada yaşama iradesi, barış dili ve zihniyet dönüşümü bu kodlar. Bir arada yaşama iradesi, kardeşlik kavramı sadece duygusal metafor değil, aynı zamanda Türkiye modelinin nasıl adlandırılabilceği konusunda herkesin ortaklaştığı bir barış kavramı olarak öne çıkmakta. Barış dili ve zihniyet dönüşümünde en çok STK'leri görüyoruz yüzde 40 oranında, diğer tarafta da yine STK'lerin baskın bir talebi var gibi gözüküyor, siyasi partilerse yüzde 26 oranında. Bir arada yaşama iradesi siyasi partiler için yüzde 33 oranında öngörülmüş, kodlanmış durumda.

Pozitif barış söylemleri eşit vatandaşlık ve özgürlükler üzerinden dile getiriliyor. Pozitif barış söylemleri en çok demokratik kurumlar, eşit vatandaşlık ve özgürlüklerin iyileştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tema 70 kişi tarafından vurgulanmış olup -hatırlıyorsanız 178 kişi vardı- en çok STK'ler

tarafından 1/3 oranında, daha sonra da siyasi partiler tarafından dile getirilmiştir.

Kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesi talebi ise en çok STK'ler tarafından yüzde 41 oranında, siyasi partiler tarafından da yüzde 26 oranında dile getirilmiş, akademisyenlerse -12 kadar akademisyenimiz var yanlış hatırlamıyorsam- yüzde 18 oranında bu kavramı vurgulamıştır.

Onarıcı adalet gereksinimi STK'ler tarafından yüzde 42, siyasi partiler tarafından da yani bu konuyu dile getirenlerin yüzde 28'ini teşkil etmektedir.

Barışın sadece silahların susması anlamında yorumlandığı negatif barış söylemleri ise burada şiddetin susması, durması olarak tanımlanıyor. Negatif barış söylemleri büyük ölçüde silahların susması ve şiddetin sona ermesi talebi etrafında yoğunlaşmakta. Silahların susması ifadesi de dinlenen pek çok katılımcı ve siyasi parti temsilcileri tarafından kullanılmıştır.

Önemli bir vurgu, barışın yalnızca güvenlik önlemleriyle sınırlandırılmayacağı ve kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşımın gerektiği yönünde vurgudur yani diğer pozitif barışla karşılaştırdığımızda negatif barış içinde bile daha çok pozitif barış talebini bulunduruyor.

Salt güvenlikçi yaklaşımı yeterli gören söylemler ise marjinal düzeyde kalmıştır.

Sorunun dış güçlerce bir böl-yönet stratejisi olarak vurgulandığı düşünülmekte yani bu, pozitif barış içerisinde bile bu barışın iç kaynaklı bir sorun değil de dışarıdan ithal edilen bir sorun olduğu izlenimi doğurmakta konuşmalar. Sorunun uluslararası boyutuna ait söylemler daha çok istikrarsızlaştırma, böl-yönet stratejisi söylemleri üzerinde durmuşlardır. En çok siyasi partiler yüzde 54'le durmuşlardır ve ikinci kısımda da yani böl-yönet stratejisinde de yüzde 45 oranında görüyoruz. Bu bağlamda, böl-yönet stratejisi söyleminde merkez ülkelerin, işte, burada bizim "dış güçler" diye refere ettiğimiz ülkelerin çevrede hakimiyet kurmak için etnik kimlikleri ve ayrılıkçı hareketleri destekleyerek ulusal bütünlüğü zayıflatması söylemini gözlemlemekteyiz. İstikrarsızlaştırma ise merkez ülkelerin azınlık hareketlerine fon, medya ve diplomatik destek sağlaması türünden söylemlerdir. Durumun Türkiye'yi istikrarsızlaştırarak etkisiz hâle getirdiği gözlemlenmekte yani sorun, aynı zamanda Türkiye'nin makrokapasitesini de sınırlamaktadır. Aynı eylemlerin Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerine etkisi konusunda ise söylemler daha düşük düzeyde ama yine aynı temalar üzerinden ele alınmıştır. En çok siyasi partiler bu kavramları dile getirmiş

yüzde 57 ve yüzde 54 oranında, bu bağlamda Türkiye'yi sürekli olarak geren ve dış politika enerjisini içeride tüketen bir güvenlik krizleri silsilesi ve buna bağlı olarak da artan harcamaların yol açtığı istikrarsızlaşma ve bu dış etkilerden kaynaklı olarak devletin iç istikrarının sarsılması, toplumda kutuplaşmanın artması biçiminde özetlenebilecek bir böl-yönet stratejisinin ülkedeki etkisi dile getirilmiştir.

Kapsayıcı ve bütünlükçü yaklaşıma sahip bir çözüm talep edilmekte yani bundan sonra çözümün ne, hangi özellikleri haiz olduğunu anlatmak için bu slaytları düzenledik.

Çözümün çerçevesine yönelik öneriler ise dört ana başlıkta analiz edilebilir. Yüzde 58 oranında kapsayıcı ve bütünlükçü yaklaşımlar, yine, pozitif barışla uyumlu şekilde; yüzde 19 oranında değişime kapalı ve güvenlikçi yaklaşım, negatif barışa referansla ve yüzde 16 oranındaysa barışın toplumsallaşmasına yönelik öneriler olarak gözlemlenmekte. Bu yüzden de pozitif barışa yine burada yüzde 84 oranında talep olduğunu gözlemleyebiliriz spesifik tekliflerden.

Kapsayıcı ve bütünlükçü yaklaşıma dair öneriler, en çok siyasi partiler tarafından yüzde 56'yla, sonra STK'lar tarafından dile getirilmiştir. Bu üçlü vurgu, çözümün, yalnızca güvenlik öncelikli değil toplumsal katılımı, şeffaflığı, samimiyetiyle yeni bir bakış açısını gerektiren geniş tabanlı bir süreç olarak görüldüğünü göstermektedir.

Bu arada, ben alttaki grafikleri tanımlamadım ama alttaki grafikler kütük grafiği yani büyük rengin uzun olması, işte, daha çok yüzde olduğunu gösteriyor ve yukarıda söylediğimiz şeylerin her biri bu kategoriler üzerinden çıkarılmış sonuçları bildiriyor. Kusura bakmayın, heyecanlandım.

Silahsızlanma vurgusu net ama öncelikler konusunda farklılaşma gözlemlemekteyiz. Yani herkes silahsızlanma konusunda bir şey yapmış fakat bu noktada bu işin hangi önceliklerle dile getirileceği konusunda ayrışmalar söz konusu. Sürece ilişkin tartışmalar büyük ölçüde üç eksenle yoğunlaşmakta; sadece silah bırakma odaklı yaklaşım yüzde 31'le, silahsızlanmanın toplumsal boyutu yüzde 30'la ve hukuki düzenleme ihtiyacı yüzde 23'le karşımıza söylem olarak çıkmakta. Silah bırakmanın önemi konusunda en yoğun tartışma yüzde 41'le siyaset cephesinde gerçekleşirken bu tartışma eşit oranda düşünce

kuruluşları, sivil toplum ve mağdur gruplarında da yaşanmaktadır, yüzde 17,60; bunlar eşit. Silahsızlaşmanın toplumsal boyutunu en çok STK'ler dile getirmiş yüzde 35'le, siyasi partiler yüzde 20, akademisyenler yüzde 20'yle 2'nci sırayı paylaşmış.

Adalet arayışında beklentilerin karşılanması için mevzuat talep ediliyor. Bu noktada adalet arayışı, mevzuat ihtiyacı yüzde 75 oranında dile getirilmiş yani herkes bu noktada bir mevzuat değişikliğine gidilmesi gerektiği konusunda hemfikir. Geçmiş adaletsizlikler ve mağduriyetlerin tanınması yüzde 21 oranında dile getirilirken, affa ilişkin yaklaşımlar daha yüzde 4 oranında yer almıştır. Yalnız, burada affa ilişkin yaklaşımlarda kastedilen şey, af yasaları veya mevzuatıyla ilgili tanımlamalar değil, daha çok insanların birbirini affetmesi yani karşılıklı olarak kardeşliğin güçlenmesi tanımını dile getiriyor burada. Mevzuata ilişkin değerlendirmeler bir sonraki veya iki sonraki slayttadır, onu bildirmek isterim.

Pozitif duygu ve dil yaklaşımı talep ediliyor. Psikososyal onarım ve toplumsal duygulara ilişkin söylemler büyük ölçüde gelecek için pozitif duygu ve dil yaklaşımı etrafında yoğunlaşmıştır. Yani talep edilen şey, herkesin daha pozitif dille bu kavramlara yaklaşması. Bunu ortak acı yaklaşımı izlemekte... Özür dilerim; pozitif duygu ve dil yaklaşımı yüzde 54 oranındayken ortak acı yaklaşımı yüzde 37 oranındadır. Travmaların aşılması için somut ihtiyaçlar yüzde 4 oranında dile getirilmiş, adalet ve toplumsal barış ihtiyacı yüzde 5 oranında oldukça sınırlı yer bulmuştur. Pozitif duygu ve geleceğe dönük umut dili en çok STK'ler tarafından talep edilmiş, bunu siyasi partiler yüzde 25'le takip etmiş, ortak acı yaklaşımı ise en çok siyasi partiler tarafından söylem geliştirme olarak kullanılmıştır. Bu vurgu, acıların yalnızca bir tarafa ait olmadığı, toplumun geneline yayıldığı ve ortak olduğu yönündeki geniş mutabakatı yansıtmaktadır. Yani bu noktada pozitif dil geliştirmeyenlerin bu ortak yarayı taşıdıkları izlenimi doğmaktadır.

Demokratik, hukuksal düzenlemeler talep ediliyor. Bu noktada, yanlış hatırlamıyorsam burada gri olanı af kanununu içeriyor yani mevzuatla ilgili kısım burada işlenmiş. Hukuki yönetim reformlarına yönelik vurgu: En çok demokratik hukuksal düzenleme ihtiyacı, yüzde 31 oranında; sürece ilişkin yasal düzenlemeler yüzde 27 oranında; bunların etrafında yoğunlaşmıştır. Bunu

anayasal gereksinimler yüzde 14 ve yerel demokrasi, kayyum uygulamalarının referanslandığı söylemlerse yüzde 11'le izlemektedir. Kısa vadede gereksinim duyulduğu ifade edilen İnfaz Kanunu'nun eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, af düzenlemesi, hasta hükümlülerin tahliyesi, Terörle Mücadele Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi veya yürürlükten kaldırılması, umut haklarının sağlanması ve topluma kazandırma, eve dönüş yasası, daha çok söylemlerde öne çıkan başlıklar olarak gözlemlenmekte.

Ekonomik istikrar ve güvenin etkisini artıracak ek tedbirler ve politikalar talep ediliyor. Bu noktada, zaten terörsüz Türkiye'nin gerçekleşmesi, tekemmül etmesi ekonomiye çok büyük bir katkı sağlıyor yani kaynakların kullanımı ve diğer anlamda. Fakat bunun çarpan etkisiyle daha yüksek pozitif etkisini gözlemlemek için birtakım politikalara ihtiyaç var ve bu politikaların analizi burada, bu slaytta var. Ekonomik kalkınmaya yönelik çözüm önerilerinin içerisinde en yüksek vurgu, ekonomik istikrar ve güven ile bölgesel kalkınma başlıklarında yoğunlaşmıştır. İstikrar ve güven politikaları yüzde 28, bölgesel kalkınma yüzde 26 olarak karşımıza çıkıyor. Üretim ve tarım yüzde 23'le 3'üncü sırada yer alırken sosyal politikalar yüzde 18, daha sınırlı fakat görünür bir katkı sunmuştur. Ekonomik istikrar ve güven teması, yeni dönemde oluşan ortamın doğal iyiye gidişi taçlandırarak taleplerle taleplerle oluşurken bölgesel kalkınma makro düzeydeki politika önerilerini içermektedir. Daha yereldeki önerilerse üretim ve tarım başlığı altında vurgulanmakta yani tümü ekonomiyle ilgili fakat kategorilenmemiz bu yönde. Bu istatistiksel değerlendirme bu kadar.

Burada şimdi bir değerlendirme yapacağım, sonrasında iki slayt sonra bitiyor; sonra sorular varsa alabiliriz.

Değerlendirme; ortak zemin ve mutabakat alanları olarak değerlendirdik, sunduk. Bir arada yaşama iradesi altında kardeşlik, ortak acıyı umuda ve ortak gelecek hayaline dönüştürmek vurgusu tüm aktörler tarafından paylaşılmakta. Toplumsal rıza ve sürecin toplumca sahiplenilmesi ihtiyacında geniş bir mutabakat var yine. Problemin çözümüne bütüncül yaklaşım konusunda yine belirgin bir mutabakat söz konusu. Geçmişten ders çıkarma ve yeni bakış ve zihniyet geliştirme konusunda da yine bir uzlaşma söz konusu. Hukuki düzenleme ihtiyacı konusunda farklılaşan parametrelere rağmen bir mutabakat bulunmaktadır. Sürecin uluslararası ve bölgesel boyutunun önemi hemen herkes

tarafından öne çıkarılmaktadır.

Sizin de takdir edeceğiniz gibi ayrışma noktalarımız da var ve bunlarda uzlaşma gerektiğini değerlendirdik. Değerlendirme aşamasında ayrışma noktaları ve uzlaşma gerektiren alanlar toplamda 4 kalemde. Güvenlik ve özgürlük dengesi konusunda aktörler arasında yaklaşımlar belirgin biçimde ayrışmakta. Sürecin nihai hedefi konusunda belirsizlik devam etmektedir. Yani terörün sona ermesi, Türkiye modeli, kardeşlik, normalleşme, demokratikleşme, siyasal entegrasyon gibi farklı hedefler ifade edilse de bunların nasıl bir bütün oluşturacağı ve somut adımların neler olacağı konusunda net bir mutabakat gözlemleyemedik. Af, topluma entegrasyon konusunda yaklaşımda önemli ayrışmalar bulunmakta.

Son olarak kök nedenlerin yani "Bu iş niye oldu? Başımıza bunlar niye geldi?" sorusunun cevabı konusunda farklı çerçeveler kullanılmaktadır. Bu yüzden aynı kelimeler farklı anlamlara gelmektedir; bunu gözlemledik.

Gözlemlenen önerilerse genel anlamda... Özel, spesifik öneriler raporumuzda mevcut. Sürecin nihai hedefine ilişkin net, anlaşılır, ölçülebilir bir tanım yapılması, demokratikleşme adımlarının içeriği konusunda ortak bir zeminin tesis edilmesi, toplumsal güven inşasına yönelik somut adımların belirlenmesi ve ivedilikle atılması, hukuki altyapının acilen tamamlanması, katılımcılık ve şeffaflık mekanizmalarının güçlendirilmesi de gözlemlenen öneriler arasındadır.

Teşekkür ederiz.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum değerli hocalarım. Hakikaten büyük emek verdiğiniz biliyorum. Tekraren söyleyelim, bu, partilerin müzakereleri sonucu ortaya çıkmış bir toplam sonuç değil, burada gelip konuşan ve görüşlerini kayıtlar altına aldığımız STK'lerin, işte, üniversite hocalarının, akademisyenlerin, araştırma merkezlerinin, kitle örgütlerinin temsilcilerinin söylediklerinden sizin çıkardığınız bilimsel bir sonuç.

Çok teşekkür ediyorum, emeğiniz var olsun.

Sorusu olan arkadaşlarımız...

Sayın Ahmet Şık, buyurun.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Merhaba herkese. Hoş geldiniz ve teşekkürler sunum için.

Sadece bir şeyi anlamak için bir itiraz dile getireceğim: Verdiğiniz oranlarda siyasi partilerin dağılımının problemli olduğunu düşünüyorum.

Cehaletimi mazur görün, açıklamayı sizden isteyeceğim. Çünkü Komisyondaki partilerin temsilcilerinin konuşmalarına bakarak bir oran çıkarmışsınız ama burada eşit bir dağılım yok. Dolayısıyla o gerçeği vermez. Dolayısıyla siyasi partilerin eğilimini belirleme oranlarının yenilenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bunu şu yüzden önemsiyorum: Çünkü bir ortak mutabakat metni çıkacak ve biliyorsunuz, Türkiye'de yönetim anlayışı çoğulculuğu gözeten değil, çoğunluk olmaya dayalı.

Şimdi, bu rapor yazılırken, örneğin, "'X' konusunda siyasi partiler yüzde bilmem kaç oranında bir görüş beyan etmiş." diye bir ağırlık belirlenebilir ve bu riskli.

Teşekkürler.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - İsterseniz şöyle yapalım: Bütün soruları alalım, en sonunda beraber cevaplırsınız.

Başka söz almak isteyen...

Sayın Önder Aksakal, buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Ben Sayın Murat Sevensan Hocamıza soru yöneltmek istiyorum: Bu sunumun içerisinde bir yerde Nevruz Bayramı'yla ilgili bir görüş paylaştınız. Burada Türklüğün var oluşundan bu yana kardeşlik duygularıyla bir baharın müjdecisi olarak kutlanan Nevruz ne zaman problem konusu hâline gelmiştir sizce? Kürt kökenli yurttaşlarımızla Türk kökenli yurttaşların bin yıldır coşkuyla kutladığı bir bayram hangi kesimlerde, kimlerce ve ne zamandan bu yana bir ayrışma etkinliği hâline getirilmiştir?

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun, cevapları alabiliriz.

DR. MURAT SEVENCAN - Öncelikle, Sayın Şık'ın itirazına cevap vermek istiyorum. Elimizde bu datalar mevcut yani... Fakat, biliyorsunuz, eski bir hikâye vardır, ben istatistik hocasıyım, öğrencilerime de erken derslerde anlattığım bir hikâyedir bu. Bir Çin Prensi varmış, işte, dünya tarihini öğrenmek istemiş fakat iktidara gelince sorunların çok büyük olduğunu fark etmiş ve bu sorunları gidermek için de çok çalışması gerekirken o tarihçisine söylediği şeyi... Tarihçi böyle bunu 67 ciltte hazırladığından demiş ki: "Ya, bunları okuyamam, zaman

yok." "Ne yapalım?" "Bunları özetle." demiş. Biraz özetlemiş, ondan sonra bakmış, 17 cilt. "Ya, sen biraz daha özetle." demiş. Ondan sonra tarihçi "Tamam ben sizin ne istediğinizi anladım." demiş. Mola vakti sırasında gitmiş yanına, elinde sadece bir tane parşömen var, kurdeleli, ondan sonra "Hakanım, ben istediğinizi özetledim." demiş. Gitmiş, böyle saygıyla sunmuş, o da "Heh, tamam ya." demiş, açmış, tek bir cümle varmış: "Hepsi doğdular, yaşadılar ve öldüler." Şimdi, özetlemek mutlaka ama mutlaka belli bilgileri kısıtlamak anlamına geliyor, ister istemez yani başka çaremiz yok. Bilgi azaltmadan özetleme yapamıyoruz, tam olarak da burada yaptığımız şey bu. Bu data bizde var yani Başkanlık talep ettiği takdirde rapora bunu da koyabiliriz, burada bir şey yok, benim için iki günlük bir çalışmadır, MAXQDA'yla teşrikimesaidir, bu yapılabilir bir şey fakat özetlemenin kapsam olarak da kabul edilebilir hâle gelmesi için bu bilgi çıkarıldı ama bu bilgi bizde mevcut, istediğiniz takdirde, Başkanlık talep ettiği takdirde rapora koyarız, istenmediği takdirde sizin için ben özel olarak hazırlarım.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Ben, anlaşılmadığımı düşünüyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Ahmet Bey, duyamıyoruz. Ha, bir de karşılıklı şey yapmayalım, müzakere şeklinde olmasın.

Buyurun, söyleyin.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Özür dilerim Başkan.

Yani, itirazımın anlaşılmadığını düşünüyorum çünkü bakın, örnek vermek için söylüyorum, kimse alınmasın, AKP Grubu 21 kişi, o gruptan 7 arkadaş aynı konu hakkında aynı söylemde bulunuyorsa oran yükselir ve gerçeği yansıtmaz. Söylemeye çalıştığım şey şu: O zaman şöyle bir yöntem izlenmesi gerekmiyor mu? Her gruptan birer kişinin söylemlerine bakarak bir oranlama yapılması gerektiği kanaatindeyim. Bakın, bunu özellikle vurguluyorum çünkü bir ortak mutabakat metni çıkacak ve sizin verdiğiniz oranlar, siyasi partilerle ilgili verdiğiniz oranlar bir ortaklığın yüksek göstergesi gibi sunulacak diye bir endişem var çünkü katılımcı ve demokratik olmayan bir işleyişle yürüdüğünü düşünüyorum Komisyonun ve bunun düzeltilmeye ihtiyacı olduğunu düşünüyorum ya da siyasi partilerle ilgili referanslarınızın burada baz alınmaması gerektiğini düşünüyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Müsaade ederseniz, Sayın Şık'a destek olmak maksadıyla söylediklerini açıklamak, açıklık kazandırmak maksadıyla... Burada bizim, sizin daha doğrusu, yararlandığınız tutanaklar

komisyonlardaki bütün konuşmalar; bunların içerisinde siyasi parti mensubu olan arkadaşlarımızın aldıkları sözler de var. Tabii ki siyasi parti mensubu arkadaşlarımızın sözleri burada kendi görüşlerini ifade ediyor. Esasında partilerin tutumlarını belirlemek ve onun üzerinden bir analiz yapabilmek için geçen hafta tamamlanmış olan siyasi parti raporları üzerinden bir bilimsel çalışma yapmanın ben de daha doğru olacağı kanaatindeyim. Böylece, konular hakkında partilerin siyasal kimlik olarak nerede durduklarını, neyi ifade ettiklerini, neyi öncelediklerini anlamak daha kolay olur, daha mümkün olur diye düşünüyorum. Burada bu benim verdiğim rakam ile sizin dinlenenler arasındaki rakamdaki fark da buradan çıkıyor. Benim verdiğim rakam, buraya misafir olarak çağırdığımız STK'lerin, üniversite hocalarının, kitle örgütlerinin temsilcilerinin sayısıdır; sizin verdiğiniz rakamsa toplam söz alanların, tutanaklarda yer alan kişilerin ifadesidir. Dolayısıyla, böyle bir ayrımı ortaya koymak gerekir diye düşünüyorum.

Ayrıca, değerli arkadaşlarımız, bazı arkadaşlarımız soruyor: Bu sunum sizlere PDF olarak gönderilecektir, basın mensubu arkadaşlarımıza da gönderilecektir. Tabii ki bu Komisyonun kararı, kabul ettiği bir metin anlamına değil ama buradaki konuşmalar hangi konular üzerinde yoğunlaştı, bununla ilgili bir fikir vermesi bakımından akademik bir veri olarak elimizde olacaktır.

Sayın Feti Yıldız, buyurun.

FETİ YILDIZ (İstanbul) - Sayın Başkanım...

PROF. DR. HAVVA KÖK ARSLAN - Sayın Başkanım, ben bir şey ekleyebilir miyim? Size ve Murat Hoca'nın...

Sayın Şık'ın endişelerini gidermek üzere bir şey eklemek istiyorum. Çok doğru söylüyorsunuz, bu metinde öyle bir eksiklik vardı. Biz burada içerik analizi yaptık ve bize gelen tutanaklar üzerinden yaptık. Biz de gözlemledik çünkü sadece sizin söylediğiniz siyasi partilerin temsili oranında farklılıklar yok ama tutanaklarda siyasi partiler çok yüksek oranda temsil ediliyor. Dolayısıyla, orada verdiğimiz, hani STK'ler bu kadar, akademisyenler bu kadar oranda; o da çok sağlıklı bir sonuç değil. Dolayısıyla, buradaki bu endişeyi, çekinceyi ya da eksikliği gidermek için, yine, Meclis Başkanımızın talimatıyla sizden gelen raporları -o da 500 küsur sayfalık rapor- her bir partiden gelen raporları sizin endişelerinizi gidermek üzere burada içerik analizi yaptık onu yeni bir söylem analizi yapacağız. Söylem analizi çok daha doğru bir sonuç verecek. Dolayısıyla,

ikisini karşılıklı, birbirini tamamlayıcı şekilde bir sonuç olarak sunmak çok daha mantıklı olur.

Sayın Önder Aksakal'ın sorusuna da bizim çalışma grubunun bir şeyi yok değildi, bir sorusu değildi. Orada da öyle bir şey çıkmadı. Murat Hoca onu örnek olarak verdi herhâlde, şahsi bir örnekti. Onu barışı inşa edici bir örnek olabilmesi açısından verdi. Dolayısıyla, dili buradan başlayarak, dilimizi daha böyle olumlu ve yapıcı bir şekilde çevirebilirsek... Toplumun beklentisi de bu. Biz sonuçta, raporun sonunda her grubun -yani detaylarda farklılık olabilir ama- çoğunlukla yapıcı bir dil kullanılması ihtiyacı olduğunu tespit ettik.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Yıldız, buyurun.

FETİ YILDIZ (İstanbul) - Sayın Başkanım, değerli arkadaşlar; bu toplantı 20'nci toplantımız. Bütün dinlemeler yapılmış, çok etraflı bilgiler alınmış, "Söylenecek sözüm var." diyen herkes aşağı yukarı bu salonda dinlenmiştir.

Değerli Hocalarımız Havva Kök Arslan ve Murat Sevensan Beyefendi'nin verdiği bilgiler için teşekkür ederiz.

Elbette burada bir tahlil yapmadılar, yansıttılar, bize ne olduğunu yansıttılar, onun için teşekkür ediyoruz.

Bugün burada toplanmamızın, bu toplantının sebebi bir ortak rapor üzerinde arkadaşlarımızın görüşlerini almak diye biliyorum Sayın Başkanım. Doğru mudur acaba? Yani bende böyle kaldı. Hazırlayacağımız raporlar konusunda arkadaşlarımızın fikirlerine başvuracağız. Söylenecek sözü olanlar son olarak söylesin, sonra da partilerin görevlendirdiği arkadaşlar bir araya gelerek müşterek raporu hazırlasın. Bunu da geciktirmeden yapmak zorundayız.

Değerli arkadaşlar, tabii, bu rapor hazırlanırken bizim Milliyetçi Hareket Partisi olarak bazı ölçülerimiz, kıstaslarımız vardır, kriterlerimiz vardır. Ben öncelikle bunu söylemek isterim.

Şimdi, terörsüz Türkiye ideali, askerî operasyonların ötesinde, hukukun üstünlüğü, ekonomik refah, demokratik katılım, toplumsal dayanışma ilkeleriyle temellendirilmiş bir devlet vizyonunu ifade etmektedir. Bu vizyonun başarısı yalnızca iç güvenliğin sağlanmasına değil, Türkiye'nin bölgesel barış mimarisi içerisindeki konumuna da doğrudan katkı yapacaktır. Türkiye'de "beka" kavramı yalnızca siyasal literatürde değil, toplumsal hafızamızda da tarihsel derinliği olan bir güvenlik paradigmasını ifade eder.

Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun son yüzyılında yaşananlar kolektif bilincin temelinde süreklilik kazanan bir varlık, yokluk endişesi doğurmuştur. Dolayısıyla, modern Türkiye'de terörle mücadele yalnızca güncel bir güvenlik politikası değil; devletin devamlılığını, toprak bütünlüğünü, anayasal kimliğini koruma iradesinin kurumsal anlatımıdır. Beka kavramından dolayı anayasal temelleri de 82 Anayasa'mızın ilk 4 maddesinde açık olarak tarif edilmiştir. Bu maddeler devletin dili, bayrağı, başkenti, üniter yapısı gibi unsurları değiştirilemez hükmü altına alınarak ulusal bütünlüğümüz hukuki güvenceye bağlanmıştır.

Değerli arkadaşlar, hepimizin bildiği şeyleri burada tekrar etmek istemiyorum ve meseleyi özetleyeceğim. Türkiye'nin üniter devlet yapısı, toprak bütünlüğü, Türkçe'nin resmî dil statüsü, Türk milleti üst kimliği ve laik cumhuriyet ilkesi hiçbir siyasi pazarlığa konu edilemeyecek temel değerlerdir Milliyetçi Hareket Partisine göre de. Demokratikleşme adımları ancak bu çizgiler korunarak mevcut anayasal çerçeve içinde yapılabilir. Terörle mücadelede kararlılıktan taviz verilmeden, hukukun üstünlüğü ilkesinden sapılmadan ve ulusal güvenlik kaygıları göz ardı edilmeden yapılacak reformlar, hukuki düzenlemeler elbette ülkemizin geleceği için faydalı olacaktır. Terörsüz Türkiye hedefi Türk milletini kucaklayan, toplumsal barışı ve huzuru tesis eden kutlu bir hedeftir ancak bu hedefe ulaşma yolunda atılacak adımlar devletin temellerini sarsmayacak, üniter yapıyı bozmayacak, terör örgütlerine yeni hareket alanları açmayacak şekilde planlanmak zorundadır diyor; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Beştaş, buyurun.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Ben öncelikle hocalarımız Sayın Havva Kök Arslan ve Murat Sevensan'a sunumları için ve bu çalışma için teşekkür ediyorum.

Doğrusu önemli bir analiz, belli ki üzerinde çok yoğun çalışılmış. Yani sorudan ziyade hem bir katkı hem de Sayın Başkan sizin açıklamanıza atfen ben de bir değerlendirme yapmak istedim.

Şimdi, neticede bu Komisyon tam da barışın, demokrasinin, demokratik toplumun, hukukun egemen kılınması ve Türkiye'de var olan çatışmalı zeminin sona ermesi için halk iradesinin burada toplanıp bunu bir toplumsallaşmaya, barışın toplumsallaşmasına katkı yapmak... Bence, bizce yani ne bizim fikrimizi tamamen yansıtıyor analiz... Hiçbir partinin tek başına fikrini yansıtmıyor. Zaten

buradaki dinlemelerde de Sayın Başkan, siz ve diğer bütün partiler de hiçbir zaman tek bir yönlü siyasal perspektif doğrultusunda bir sonuç ortaya çıkaralım ne dayattık ne de bunu arzu ederiz. Toplumun bütün farklı dinamiklerinin, kimliklerinin, inançlarının, yaklaşımlarının burada ortaya çıkması ve burada asgari bir müşteregi yakalamak yani nihai hedefimiz bu ve maalesef... Yani biz parti olarak ilk günden beri Kürt meselesi, demokrasi meselesi, özellikle Kürt meselesinin demokratik çözümü ve şiddet dışı yöntemlerle bunu başarmak noktasındaki atılan adımların siyasetüstü bir perspektifle değerlendirilmesi gerektiğini hep söyledik, bugün de savunuyoruz. Her birimizin siyasi düşünceleri, programları farklı. Biz halka gidiyoruz, oy istiyoruz ve destek aldığımız oranda temsil ediliyoruz ama bu mesele 86 milyon yurttaşı ilgilendiriyor ve hiç kimsenin, hiçbir partinin kendi siyasi hedeflerine ulaşmak için araçsallaştırmaması gereken bir mesele yani bunun altını özenle çiziyorum. Bu yönüyle -dediğim gibi- bizim partimizin de düşüncelerini tam olarak yansıtmıyor, diğer partilerin de eminim ama çok önemli veriler çıktığı kanaatindeyiz. Mesela, partiler -bütün partileri kastediyorum, hiç kimseyi özel olarak kastetmiyorum- "barış" dememek için 40 dereden su getiriyorlar ya da toplumsal barış demek ya da hukukun hani mevzuat çalışması ya da demokrasinin tesisi ya da demokratikleşmenin sağlanması ama burada görüyoruz ki bütün farklı toplumsal kesimlerden gelen bu söylemlerin sonucunda bu çıkıyor. Demek ki halkta böyle bir beklenti var ve bence bize, hepimize ödev olarak şu düşüyor: Bu analizi çok iyi çalışıp yani bu ortaklaşma zeminini -Sayın Başkan, siz ifade ettiniz- ortak raporda da bunu yansıtmaktır asıl derdimiz olan. Ben gerçekten, mesela pozitif duygu ve dil yaklaşımını çok hayati bulunuyorum. Burada yüzde 54 çıkmış, ortak acı yüzde 37, bu basit bir rakam değil yani çok önemli aslında. Bütün propagandalara rağmen, yüzde 58 kapsayıcı ve bütünlükçü dil yaklaşımı var. Mesela, yüzde 19 güvenlikçi yaklaşım. Oysaki onlarca yıldır biz güvenlikçi yaklaşımla bu meseleye yaklaşıldığını ve çözümsüzlüğü getirdiğini hep ifade ederek geldik. Hani ben bize yarayan söylemleri, bize yarayanları daha fazla analiz etmeden, bizce çok değerli bir çalışma olmuş, emeği geçenlerin hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Sayın Başkan, size de böyle bir çalışmayı yaptırdığınız için ayrıca teşekkür ediyoruz.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Oluç, buyurun.

HAKKI SARUHAN OLUÇ (Antalya) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Sayın vekiller, öncelikle ben de teşekkür ederek başlayayım hocalarımıza, gerçekten çok iyi ve çok nitelikli bir çalışma olmuş. Aslında 19 toplantıda yaptığımız işlerin çok kısa bir değerlendirmesi ve özetinin önümüzde olması büyük fayda sağlıyor, onun için teşekkürler.

Şimdi, birkaç noktaya değineceğim. Sayın Başkan, sizin işaret ettiğiniz -açılış konuşmasında- bir konu var, çok önemli görüyoruz bunu. O da oluşturacağımız ortak raporun şerhsiz olarak ortaya çıkması, bu son derece önemli gerçekten. Bunun için de hepimiz, kendimizi özel olarak zorlamalıyız ve böyle bir raporun ortaya çıkmasını sağlamalıyız diye düşünüyorum. Çünkü tek tek partiler raporlarını verdiler, hepsinde de çok değerli görüşler var. Tabii ki farklılıklar var, bu çok doğal yani yıllardır süren sorunlar hakkında birdenbire bir komisyon çalışmasıyla bütün partilerin görüşlerini değiştirmesi elbette ki beklenemez. Bu farklılıkların olması çok doğal fakat önemli olan şey, bu farklılıklara rağmen ortak bir rapor... Gelecek açısından söylüyorum bunu. Hani, geçmiş değerlendirmeler, analizler bir kenarda durmalıdır, durabilir. Öyle bir ortak raporun çıkmasını çok önemsiyoruz, ortak tavsiyelerin Meclis Genel Kuruluna yapılmasını çok önemsiyoruz. Bunlar, tabii ki hukuki düzenlemeler açısından baktığımızda, hem yeni yasa yapılması tavsiyesini hem de var olan yasalar üzerinde kimi düzenlemelerin yapılması tavsiyelerini çok önemli görüyoruz. Elbette ki bunun hepsinin bir seferde halledilmesi mümkün olmayacaktır şüphesiz. Onun için, belki ortak raporda, kısa, orta ve uzun vadeli bir çözüm perspektifini de içermek önemli olacaktır diye düşünüyorum. Ve tabii ki, en sonunda -bu Komisyonun görevi değil, o konuda en başında anlaşmıştık ama- bir anayasal düzenlemeye, yeni bir anayasa çalışmasına da ihtiyaç var ama o, elbette ki başka bir komisyonun görevi olacaktır.

Dolayısıyla, lafı çok uzatmadan toparlamış olayım, bir ortak raporun, şerhsiz bir raporun, ortak tavsiyeleri içeren bir raporun çıkması hem Meclis çalışmaları açısından çok faydalı olacaktır, kolaylaştırıcı olacaktır hem de topluma verilecek mesaj açısından çok faydalı olacaktır çünkü burada yapılmış olan toplantıların sonunda, farklılıklar korunsu bile geleceğe ilişkin atılacak adımlarda ortaklıklar sağlandığının topluma gösterilmesi bu konunun toplumsallaşması açısından da barışın toplumsallaşması açısından da büyük

önem taşımaktadır. O nedenle, size tekrar çok teşekkür ederiz katkılarınız açısından ve akademisyen arkadaşlarımıza da çalışmaları açısından çok teşekkür ederiz.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Tanrıkulu, buyurun.

MUSTAFA SEZGİN TANRIKULU (Diyarbakır) - Ben de öncelikle değerli hocalarımıza teşekkür ederim. Gerçekten, dinlerken beni umutlandıran bir söylem analizi olmuş. Yani zaman zaman bu ortam dışında da siyasetin gerildiği bir süreçte siyasi partilerin ortaklaştığı noktaların bu söylem analizinde daha öne çıkmış olması, aslında yaptığımız işin ne kadar değerli olduğunu ortaya koyuyor bana göre. İlk toplantıda da ifade etmiştim, şimdi de ifade ediyorum: Bizim siyasi parti olarak, hukuk devleti ilkelerinden bu kadar uzaklaştığımız, antidemokratik uygulamaların yaygınlaştığı bir dönemde böyle bir Komisyonda yer almamızın nedeni, Türkiye'nin Kürt meselesini geçici olduğuna inandığımız bu gerilimli sürecin dışında tutmuş olmamızdır. O nedenle bu masada yer aldık ve görüşlerimizi de başlangıçtan itibaren yapıcı ve eleştirel bir noktada ortaya koyduk. Hiçbir zaman da bu ortam içerisinde negatif bir tutum almamaya özen gösterdik. Raporumuz da -yani şimdi, benim bu söylem analizinden çıkardığım sonuç- evet, bazı yaklaşımlara göre eksik olabilir ama sonuçta ortaklaştırıcı bir çerçevede sunduğumuzu, hem sorunun tanımı konusunda hem de gelecek vizyonu bakımından da ortaklaştırıcı bir vizyon sunduğumuzu ben söylem analizinden ortaya çıkardım.

Şimdi, bundan sonra biz ne yapacağız? Asıl bundan sonra yapacağımız iş çok önemli. Ayrıca bu Komisyon nedeniyle -yani hepimizin birlikte gözlemlediğimiz- sert bir kutuplaşmanın ve nefret söyleminin de topluma hâkim kılınmaya ve siyasi iklimi zehirlemeye çalışıldığını görüyoruz içinden geçtiğimiz bugünlerde. O nedenle, burada Kürt meselesinde, çatışma meselesinde, şiddet meselesinde önümüze çıkan bu fırsatı çok doğru bir biçimde değerlendirmek durumundayız. Söylem analizinde ortaya çıktığı gibi, o fırsat da şudur: Bir, büyük oranda uzlaşacağımız konuları öne çıkarmak, ilk başta o konularda bir set ortaya çıkarmak. İkinci olarak da ayrıştığımız ama uzlaşmaya yakın olduğumuz konular konusunda da oturup etraflica konuşmak ve onları da uzlaşılan noktalara çekmek. Benim kişisel görüşüm şudur ki eğer ortaklaşabileceğimiz bir raporu ortaya çıkartırsak aynı zamanda bütün topluma ve bu çalışmaların boşa çıkmasını

isteyen hem ulusal çevrelere hem de ulusal dışı çevrelere çok etkili bir mesaj da vermiş oluruz. Ancak özellikle -yine benim kişisel gözlemim- bir yasanın özellikle entegrasyona ilişkin, silah bırakmaya ilişkin bir yasanın ivedi olarak önerilmesinin ve en geç Ocak ayı içerisinde çıkarılmasının zorunlu olduğu görüşüdür. Böyle bir çerçeveye yasanın, böyle bir yasanın geciktirilmesi, sonuçta hem toplumdaki nefret söylemini daha fazla besleyecektir hem de Komisyonun -uzatılacak, öyle görünüyor- süresini de daha zor hâle getirecektir.

Bunları birlikte yapmalıyız. Biz bu süreçte de Komisyonda olumlu katkı sunmaya ve çalışmanın ortaklaşması noktasında da çaba içerisinde olmaya devam edeceğiz.

Ben tekrar size ve hocalarımıza teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Gökçen, buyurun.

GÖKÇE GÖKÇEN (İzmir) - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli hocalarımıza teşekkür ediyorum sunumları için. Önemli bir çalışma ve bundan sonrasında partilerin raporlarının bu şekilde değerlendirilmesine dair bir çalışmanın da aynı şekilde çalışmalarımıza önemli katkısının olacağını düşünüyorum.

Yapılan bu sunumda bazı kısımların özel olarak belki dikkate alınması gerektiğini dile getirmek isterim. Pozitif duygu ve dil yaklaşım talebinin öne çıktığının belirtilmesinin kıymetli olduğunu düşünüyorum. Bu Komisyonda kapsayıcı ve bütünlükçü yaklaşımların yüzde 58 gibi yüksek bir oranda savunulmuş olması önemli ve bunun siyasi partiler tarafından daha çok savunulmuş olması, toplumsal katılım, şeffaflık, samimiyet ve yeni bir bakış açısına yönelik ihtiyacın hem de bu kadar büyük bir mutabakatla dile getirilmiş olması çok önemli. Negatif barışın dile getirilmesi hâlinde bile pozitif barışa atıflar yapılmış olması yani sadece güvenlik önlemleriyle bu işin sınırlanamayacağı ve kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşımı gerektirdiğine yönelik, salt güvenlikçi yaklaşımı yeterli gören söylemlerin marjinal düzeyde kalmış olması gibi çok önemli noktalar dile getirildi. Buradan yola çıkarak şunu hatırlatmak isterim: Bu Komisyonda biz defalarca tartıştık, birçok farklı konuda bazen aynı fikirde olduk, bazen farklı fikirlerde olduk ancak Komisyonun adı konulurken ve çalışma usul ve esasları belirlenirken, bir taraftan silahların bırakılması, terörün sonlandırılması, diğer taraftan toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve

demokrasinin, demokratikleşme adımlarının atılması gibi ortak hedeflerin belirlenmiş olması ve bunların çok büyük oranda, neredeyse bütün siyasi partilerin desteğiyle kabul edilmiş olması çok kıymetliydi. O yüzden şimdi geldiğimiz noktada tarihsel açıdan önemli bir sorumluluk üstleniyoruz hep beraber. Bu Komisyon Meclisin diğer komisyonları gibi çalışmıyor ve hep beraber bir katkı sunmaya çalışıyoruz. Türkiye'de antidemokratik uygulamaların olduğu, siyasetin yargı aracılığıyla dizayn edilmeye çalışıldığı bir dönemdeyiz fakat bütün bunlara rağmen biz de Cumhuriyet Halk Partisi olarak, burada, tarihsel sorumluluğumuzun farkında olarak çalışmalara katkı sunduk, sunmaya da devam edeceğiz.

Önemli bir aşamadayız, bu aşamada şunu hepimizin hatırlaması gerekir diye düşünüyoruz: Bir taraftan, tabii ki terörün, şiddetin sonlanması için silahsızlanma konusunun ele alınması kuşkusuz gerekli ancak eğer demokratikleşme adımlarıyla ilgili yani pozitif barışa değen, toplumsal barışa değen kısımlarının, bu sorunun bu kısımlarının belirsiz bir geleceğe ötelenmesi ya da yok sayılması hâlinde önemli bir şansı da ıskalamış oluruz. Toplumun adalet duygusunu güçlendirecek, toplumun, buraya baktığında, Komisyona, Meclise baktığında bu konuda bu soruna bir çözüm gelmesi hâlinde bütün Türkiye'ye iyi gelecek, bütün Türkiye'de bir rahatlama sağlanacak, toplumsal barışımız güçlenecek, demokrasimiz gelişecek diye bir bakış açısına sahip olabilmesi için... Ve -daha önce söylenmişti yine kamuoyu araştırmacıları tarafından- toplum bu sürece destek oluyor fakat güven konusunda aynı yüksek desteği, aynı yüksek oranları göremiyoruz. Destek olduğu kadar hem desteği yükseltmek hem de güvenle bunu pekiştirebilmek için işin toplumsallık boyutunu ıskalamamamız lazım, kenara atmamamız lazım. O yüzden, bu ortak raporda, şimdiye kadar olduğu gibi, olabildiğince en yüksek, en geniş mutabakat arayışıyla hareket edilmesi hepimiz için çok önemli. Biz en başta Cumhuriyet Halk Partisi olarak bu Komisyonun kararlarının nitelikli çoğunlukla alınması gerektiği konusunda ısrarcı olmuştuk ve bu, aslında sadece siyasi partilerin birer oyu ya da kaç oyu varsa o kadar bir sayı üzerinden yapılan bir hesaplama değil, ortak bir mutabakat anlayışıyla hareket edilebilmesi için ilkesel bir talepti ve bu talep de karşılandı ve nitelikli çoğunlukla kararların alınabileceğine hep beraber karar vermiştik. Ancak bundan sonra da olabildiğince ortak mutabakatla, herkesin uzlaşabileceği bir rapor

çalışması Türkiye'ye de güçlü bir siyasi mesaj verecektir. Bu açıdan Komisyon görev süresinin, tabii, uzatılmasına dair bir oylama yapılacak birazdan ancak atılması gereken adımların olabilecek en hızlı şekilde atılması, ortak bir iradenin ortaya konulması, yasal düzenlemelerle beraber eğer gerekiyorsa -ki bizce gerekiyor, bunları zaten raporumuzda dile getirdik, burada da dile getirdik- atılabilecek uygulamaya yönelik, uygulama değişikliğine yönelik adımlar da var özellikle demokratikleşme açısından... O yüzden eş zamanlı bir şekilde silahsızlanmanın yani terörün, şiddetin sonlandırılacağına dair hem bir takvim ve yasal düzenleme çalışması ancak bunu çok daha güçlü bir hâle getirecek olan demokratikleşme adımlarının da raporda aynı şekilde eş zamanlı olarak dile getirilmesi gerektiğini savunuyoruz.

Son olarak, bu sürecin iki sonucu olabilir; bir, şimdiye kadar yaşadığımız gelişmelerde olduğu gibi, otoriterleşmeyi her seferinde daha fazla artıracak, toplumun geniş kesimlerine yönelik baskıyı artıracak, siyaseti yargı aracılığıyla dizayn edecek yeni fırsatlar olarak her gelişmeyi görebilirsiniz, ya da ikinci ihtimal, bu süreci bir fırsat olarak görebiliriz hep beraber ve demokratikleşme için, toplumsal barış için hep beraber çalışabiliriz.

Biz, Türkiye için bu sürecin yeni bir fırsat olması gerektiğini düşünüyoruz ve toplum buraya baktığında demokratikleşme görürse bu sürecin herkese iyi gelebileceğini düşünüyoruz ancak eğer muhalefetin, Türkiye'de geniş kesimlerin, Türkiye'de son seçimlerde 1'inci olmuş siyasi partinin ya da toplumda farklı düşünen, eleştirilerini dile getiren herkesin düşman olarak görüldüğü, düşman hukuku uygulandığı, Silivri Cezaevinin siyasetçilerin bir sembol mekânı olarak dizayn edildiği, yeni duruşma salonlarının inşa edildiği, bu duruşma salonlarında siyasi büyük yargılamaların yapıldığı, Türkiye'nin giderek daha fazla baskıyla, daha fazla siyasetçilere zulmetmesiyle bilinen bir yer hâline geldiği bir sürece evrilirse o zaman tabii ki hiç kimse için iyi bir sonuca varamayız. O yüzden, umuyorum ki demokratikleşme adımları hem Kürt sorununun çözülmesi için hem de herkese iyi gelecek, bütün Türkiye'de demokratikleşme, adalet duygusunu güçlendirecek, toplumsal barışı güçlendirecek adımlara yer verilecek bir raporu hep beraber düzenleriz diye düşünüyorum.

Hepinize teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Bayhan, buyurun

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Teşekkür ediyorum Başkan.

Ben de Hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Bu analiz açısından belki bir not düşmekte yarar var ama bunlar hocalarımızın bir eksiği değil, bunu belirtmek isterim; bu, analizin bir eksiği. Bu analiz kapalı oturumları kapsamıyor; sivil, silahlı bürokrasinin buraya verdiği bilgileri, sürece ilişkin verdiği bilgileri kapsamıyor. Artı, İmralı görüşmesinin, Komisyon adına yapılan görüşmenin içeriğinin bütününe kapsamıyor; en azından 2 sayfalık bir haber analizi dışındaki genel şeyini. Dolayısıyla, ben bu analizin en önemli eksiğinin bu kapalı oturum tutanaklarındaki asıl, kapsamlı ve ayrıntılı, saatlerce süren, soru-cevapla süren ve burada Komisyon üyelerinin fikrini de yansıtabilecek olan tutanakların olduğunu düşünüyorum. Bunu not etmekte yarar var. Bunu belirtmekte de yarar olduğunu düşünüyorum bu analizi paylaşırken.

Bir diğer önemli husus, raporunun hazırlanması süreci. Belli ki artık -basından da öğrendik- adımlar atılıyor, rapor hazırlanma süreci başladı. Bu süreçte bir talebi daha tekrar etmek istiyorum burada Sayın Başkan: Bu rapor hazırlanma sürecine en azından kendi adıma TİP Milletvekili Ahmet Şık da bu bu konudaki düşüncesini paylaştığı için onu da ekleyerek belirtebilirim, bu sürece katılması gerektiği kanaatindeyim; bu, Ahmet Şık'ın itiraz ettiği husus da dâhil analizler açısından çünkü hazırlanacak rapor da grubu olan partilerin raporu olacak büyük oranda; tabii ki dikkate alınacaktır diğer raporlar ama... Dolayısıyla, grubu olmayan partilerin temsilcilerinin rapor hazırlama sürecine katılımının bir görüş alışverişi değil, orada yer alarak olması gerekliliğini gösteriyor diye düşünüyorum bu analiz.

Son olarak da şunu belirtmek istiyorum: Siyasi partilerin raporlarına ilişkin de bir analiz yapılacağı, bunun da paylaşılacağı söylendi; bu da ne kadar hızlı olursa rapor yazımı süreci öncesinde, biz de en azından bu analizler üzerinden... Çünkü biz politik analizler yapıyoruz, raporları okuduk, kendimiz analiz ediyoruz ama farklı bir şeyle, daha profesyonel bir yaklaşımla oluşacak olan ayrılıklar ve farklılıklar... Orada da belki şöyle bir talepte bulunacağım, dikkate alınırsa sevinirim: Ortak yönler kadar ayrışan yönler ve diğer belirleyici daha önceki analizler açısından belirtilirse en azından bu Komisyonun toplam faaliyetinin halk tarafından, emekçiler tarafından bilinmesine yarar sağlayacaktır.

Rapor yazım sürecinde önerilerimiz, taleplerimiz, hepsi aslında söylendi,

dile getirildi ama çok açık ki bir "at-araba" benzetmesi açısından bakılırsa süreç şöyle işlememeli, bunun altını çizmek lazım: Demokratikleşmeyle, demokratik adımlarla, silahsız, silahların bırakılması ve işte, negatif barış ya da silahların tamamen tasfiye edilmesi arasındaki bağlantı ters kurulmamalı. Bizim bütün bu süreçte anladığımız, eğer biz demokratikleşme ve silahların bırakılması sürecinin ilişkisini "Önce, sahada her şey bitecek, sonra demokratikleşme olup olmayacağına bakacağız." diye kurarsak atı arabanın arkasına bağlamış oluruz çünkü bize verilen bütün bilgiler ve bu analiz şunu gösteriyor: Silahların susması, bırakılması, PKK'nın feshi kararları alınmış, süreç zaten böyle başladı, bu Komisyon öyle kuruldu; artık ondan sonraki süreçte nasıl bu iş daha hızlanacak ve nasıl tamamen erecek ve sonuçlanacak diye tartışıyoruz. Şimdi, bunu başa döndürmektir diğer türlü bir yaklaşım yani bakalım ki gerçekten hele silahlar ne kadar bırakılmış?

Ben burada Mehmet Emin Ekmen'in bir sözünü hatırlatmak istiyorum, kendisi burada yok ama Komisyon ilk toplantılarında söylemişti yani şu noktaya gelmeyelim: Ya, siz bu kararları aldınız ama bizim çıkaracağımız yasayla "Silahları bırakın." diyemiyoruz size, bu yasa silahları bıraktıracak bir yasa olamıyor anlamına gelecek bir şey ortaya konmamalı; mutlaka tersine bir şey kurmalıyız çünkü pozitif barış analiz onu gösteriyor ancak böyle mümkün.

Teşekkür ediyorum Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Değerli arkadaşlar, 4 arkadaşımızın söz talebi var, onları...

Sayın, Koçyiğit...

GÜLÜSTAN KILIÇ KOÇYİĞİT (Kars) - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de bu tutanaklardan yapılan içerik analizi için hocalarımıza çok teşekkür ediyorum; gerçekten çok yol gösterici oldu çünkü sonuçta dinliyoruz ama unutuyoruz da hafızamızda, bazen "Ne kadar söylendi?" "Hangi kavramlar öne çıktı?" "Hangi tespitler yapıldı?" diye tekrar tekrar tutanakları tarama ihtiyacı oldu. O anlamıyla bu analizin kendisi yol gösterici olacak. Ben analiz, söylem analizinde de aslında Türkiye'de gerçekten toplumsal olarak ne kadar büyük bir barış özleminin olduğunun da tutanaklara ve içeriklere çok iyi yansıdığını düşünüyorum.

O anlamıyla bu Komisyonunun kuruluşunda üç temel amaç vardı:

Birincisi; siyasal bir mutabakat arayışı yani süreci Meclis zeminine, Parlamento zeminine, halkın iradesinin tecelli ettiği yere taşımak ve bu anlamıyla en geniş siyasal iradeyle süreci yürütmek.

İkincisi, sürecin ve barışın toplumsallaşması ve buradaki katılımların ve dinlemelerin bu anlamıyla ciddi bir şekilde toplumsallaşmaya katkı sunduğunu düşünüyorum.

Üçüncüsü de çok konuştuğumuz aslında, negatif barışın hukuksal altyapısını oluşturmak için yasal adımların atılmasına dair bir tutumdu ki şimdi, aslında tam da onun arifesindeyiz, öncesindeyiz. O anlamıyla ilk iki amacın hasıl olduğunu düşündüğümüzde üçüncü amaç için de şimdi rapor yazımı ve hukuksal altyapının, negatif barışın kalıcılığı için hukuksal altyapının oluşması zeminini oluşturmak gibi bir sorumluluk, bir görev de Komisyonumuzun önünde duruyor.

Ben özellikle söylem analizinin son bölümünün çok çarpıcı olduğunu düşünüyorum açıkçası yani bize orada sunduğunuz öneriler, daha doğrusu "Gözlemlenen Öneriler" diye sunulan başlık aslında yapılması gerekenlerin yol haritasını da önümüze koyuyor. O anlamıyla çok önemli yani sürecin nihai hedefine ilişkin net, anlaşılır ve ölçülebilir bir tanım yapılması, demokratikleşme adımlarının içeriği konusunda ortak bir zemin tesis edilmesi, toplumsal güvenin inşasına yönelik somut adımların belirlenmesi ve ivedilikle atılması, hukuki altyapının acilen tanımlanması, katılımcılık, şeffaflık mekanizmalarının güçlendirilmesi. Bu anlamıyla belki bizim Komisyonumuz açısından iki aylık bir süre uzatımı yapacağız ve az bir süremiz kaldı fakat en nihayetinde bu sürecin de daha henüz başında olduğumuzu, katetmemiz gereken çok mesafe olduğunu da aslında bu sonuç olarak bağladığınız yer bize gösteriyor yani sürecin toplumsallaşması, gelişmesi ve özellikle pozitif barışın inşasında yeni mekanizmalara, yeni toplumsal katılımlara ve başka araçlara da ihtiyacımız olduğunu söylemiş bulunuyor bu analizin kendisi.

Bu anlamıyla, bundan sonrası için yapılacaklara dair de bir tartışmaya ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz açıkçası. Evet, bu Komisyon önemli bir görevi aldı, ifa etti ve bitirecek fakat bundan sonrası nasıl ilerleyecek, pozitif barışı nasıl inşa edeceğiz, bunun adımlarını nasıl atacağız, toplumsal katılımı nasıl sağlayacağız sorularına da hep beraber yüksek sesle düşünüp cevap

oluşturmamız gerekiyor. O anlamıyla ben raporumuzun, arkadaşlarımız ifade ettiler, herkesin durduğu yerden ısrar ettiği bir yerde değil, gerçekten ortak sürece katkı sunacak, barışı ilerletecek ve özellikle de negatif barışın hukuksal altyapısını oluşturacak, pozitif barış perspektifini de ortaya koyacak bir akılla, bir sağduyuyla kaleme alınmasının çok çok önemli olduğunu düşünüyorum. O anlamıyla demokratikleşme perspektifini de içerecek kapsayıcı bir rapor süreci bizleri bekliyor.

Ben bugüne kadar emek veren her bir arkadaşına da ayrıca teşekkür etmek istiyorum ve bu süreci hassasiyetle yürüten Sayın Meclis Başkanımıza da hassaten teşekkür etmek istiyorum.

Teşekkür ederim Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Böhürler, buyurun.

AYŞE BÖHÜRLER (Kayseri) - Teşekkür ediyorum Başkanım.

Öncelikle Havva Hoca'ya ve Murat Hoca'ya teşekkür ediyorum, son derece güzel bir söylem analiziyle bir rapor çalışmasına bir giriş ortaya koydular. Ben belki bir iki noktada Türk kamuoyunun, Türk kamuoyunu oluşturan bileşenlerin, bu sürece karşı olanlar da bu bileşenlerin içinde yer alıyor elbette, rızasını ortaya koyacak bir umudun bu raporda olduğu kanaatimi belirtmek istiyorum. Çünkü biz bu sürecin içinde sadece Kürt kamuoyu değil, Türkiye'de bulunan bütün kesimler için bir rıza oluşturmak durumundayız ve onlara rapora dair, raporun içeriğinde bu "Terörsüz Türkiye" sürecine dair net bazı konuları ortaya koymak zorundayız. Her şeyden önce, Türk kamuoyunun nelerin tartışmaya kapalı olduğu konusunda bir netliğe ihtiyacı olduğu kanaati içindeyim çünkü bu Türk kamuoyunun rızasının oluşması noktasında da önemli bir etken.

Bir diğer taraftan da bu konu eğer yapılmaz ise, nelerin tartışmaya kapalı olduğu ortaya konulmaz ise bu konu kamuoyunun içinde tartışmaya açık hâle gelecek ve bu sürecin devamını da etkileyecektir.

İkincisi de sürecin nihai gayesinin adının bu raporda mutlaka konulması gerektiği kanaati içindeyim çünkü bu bölgesel barış ve PKK ve bununla ilgili tüm unsurların bölgede silah bırakması konusu daha net ifade edilmeli. Soyut kavramlar bu raporun içinde çok fazla yer alırsa muğlak ve beklentiye göre ve her kesimin içinden farklı anlamlar çıkaracağı soyut kavramların bu ortaya çıkacak rapora ve sürece zarar vereceği kanaatimi de söylemek istiyorum.

2024 Ekim ayında Sayın Bahçeli'nin sözleriyle başlayan, "terörsüz Türkiye" açıklamalarıyla başlayan "Terörsüz Türkiye" süreci, biz AK PARTİ iktidarının bu sorunu çözüm için ortaya koyduğu ikinci süreçtir. Birinci süreçte yaşanan, o süreci akamete uğratan çeşitli sebepler bu süreçte bizde bir bagaj olarak, Türk toplumunun içinde de bir bagaj olarak taşınmakta. Bu nedenle, şimdi, milliyetçi unsurların bu sürece desteği çok büyük bir avantaj, bu sürecin başarıya ulaşması noktasında ama bunu yaparken, bu avantajı kullanırken, milliyetçilerin büyük bölümünün desteğini bu sürecin başarıya ulaşması için kullanırken raporun dilinin de bu noktada Türk kamuoyunun her kesiminin anlayabileceği netlikte olması gerektiğinin altını çizmek istiyorum ve nelerin değişemez olduğu mutlaka vurgulanmalı.

Teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Emir, buyurun.

MURAT EMİR (Ankara) - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Çok değerli Komisyon üyesi arkadaşlarım, değerli basın temsilcileri, kıymetli hocalarımız; bugün 20'nci toplantıyı yapıyoruz. Bugüne kadar kimi noktalarda gerilimli, tartışmalı anlar yaşandıysa da verimli, karşılıklı anlayış içerisinde ve gerçekten Türkiye'nin hem barışına hem demokrasisine hem adaletine katkı yapmak üzere olumlu bir tavır içerisinde geçen görüşmeler yaptık. Anlaşıyor ki kısa bir süre de olsa daha uzatma ihtiyacı var; biz de bunu olumlu buluyoruz çünkü artık bir ortak Komisyon raporu yazılması aşamasına gelindi, artık helva yapılacak. Dolayısıyla bu çalışmayı da başarılı bir şekilde bitirip Türkiye'nin önüne, 86 milyonun önüne uzun yıllarca kullanılacak, atıflar yapılacak, değerlendirilecek, gerçekten hem barışı inşa edeceğimiz, 86 milyonun, her bir vatandaşımızın kendisini birinci sınıf vatandaş olarak hissettiği ve yaşadığı, kendisini dışlanmış hissetmediği bir Türkiye'yi kurmak için yapmamız gereken her yere bakabileceğimiz, her yere baktığımız ve bir yol haritası üzerinden bir çalışma yürüttüğümüz bir süreç. Aynı şekilde, ülkemizdeki hukuksuzlukları, adaletsizlikleri, bizim "ikili hukuk" dediğimiz, hatta "ikili devlet" dediğimiz kimi yasa maddelerinin ülkenin bir bölümüne, daha açık konuşalım, Cumhuriyet Halk Partililere son derece nobranca, haksızca, hukuk dışı yollarla uygulandığı ama diğer taraftan yargının görevini yapmadığı bir süreçten geçiyoruz. Buna dönük olarak da mutlaka bu komisyon raporunun kimi

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 24/12/2025

Sayfa: 30

belirlemeleri ve kimi önermeleri yapması gerekir.

Biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak kendi komisyon raporumuzu hazırlarken Türkiye'nin temel sorunlarına değinmeyi bir görev bildik. Şöyle bir tartışmanın olduğunu üzülerək görüyorum: Daha çok bu Komisyonun kurulma amacının terörü kalıcı olarak bitirmek ve bunu yaparken de bir eve dönüş yasasının çerçevesini belirleyip Komisyonun görevini tamamlamak ve bunu da çok doğal, çok normal ve buna karşı çıkmanın da çok şaşırtıcı geldiğini zaman zaman görüyorum ama ben de bu görüşe çok şaşırdığımızı ifade etmeliyim. Bu Komisyon kurulurken burada tartıştık, kamuoyunda tartıştık, partiler olarak tartıştık ve şu saptamayı hep birlikte yaptık arkadaşlar: Türkiye'de terörü kalıcı olarak bitirmeye ihtiyacımız var, son derece büyük bir ihtiyaç olarak var. Çok ağır bedeller ödemiş bir ülkeyiz ama bunu tek başına bir yasayla yapamayacağımızı, aynı zamanda hukuk devletini güçlendirmemiz gerektiğini, aynı zamanda yargı bağımsızlığından başlayın da adaleti her yerde olabildiğince tesis etmemiz gerektiğini hep ifade ettik ve bu Komisyonun görevinde de bunu tanımladık. Dolayısıyla, biz raporumuzu yazarken bütün bunlara değinmeyi de bir görev bildik ve şunu da açıklıkla ifade ettik, ediyoruz; bir kez daha burada herkesin yani tutanak altına alınacağı şekilde söyleyelim: Cumhuriyet Halk Partisi, kalıcı barış için, bir daha hiç kimse eline silah almasın diye yapılması gereken yasal adımların da öncüsü olacaktır ve bu Komisyonda da ortak rapor yazılırken elbette ki biz bu rapora en olumlu şekilde katkı vereceğiz ama bu çerçeve belirlenirken de mutlaka yapıcı tavrını sürdürecektir. Ama bütün bunlar yapılıyor iken bizim Türkiye'nin önüne, ülkemizin önüne gerçekten nitelikli ve dolu bir metin koymamız gerekir. "Ortak metnimiz nasıl olmalı?" sorusunun cevabını biz şöyle veriyoruz: Olması gerektiği kadar geniş ve olması gerektiği kadar sade. Bir konuya odaklanan, sadece o konuyu bir şekilde çerçeveleyen değil ama aynı zamanda o raporu okuyan herkesin, umudunu kaybetmiş gençlerin, haksızlığa uğradığını düşünenlerin, ötekileştirildiğini düşünenlerin "Meclisimizde bir komisyon toplanmış, neredeyse bütün partilerin desteğini alan, içeren bir komisyon toplanmış ve bizim sorunlarımıza da değinmiş, bizim sorularımızı tespit etmiş ve bizim sorunlarımızın da çözülmesi için bir çerçeve çizmiş, bir yol haritası çizmiş, bir ufuk göstermiş." demesi gerekir. Bu nedenle, bu raporu bir konuya sıkıştırmış, indirgemiş bir ortak komisyon raporu yerine elbette o konuyu ıskalamayan, hak ettiği gibi değerlendiren, hak ettiği gibi

herkesin elini taşın altına koyduğu ama aynı zamanda ülkemizdeki demokrasiyle ilgili, adaletle ilgili, giderek bizim açımızdan taşınamaz hâle gelmiş sorunları da cesaretle tespit eden ve çözüm yollarını da söyleyen bir ortak rapor olmalıdır. Bu ortak raporun bizim açımızdan, bizim hassas bulduğumuz, önemseydiğimiz, öne çıkması gerektiğini düşündüğümüz konularda da hiçbirimizin yani Cumhuriyet Halk Partili olmayan diğer arkadaşlarımın da karşı çıkacağı kanaatinde değilim. Dolayısıyla raporumuz sade olsun, varsın biraz geniş olsun ama sonuçta hem Meclisimize hem Adalet Komisyonumuza hem de önümüzdeki yıllarda "Ne yapmışlar?" diye bakacak olanlara bir umut, bir demokratikleşme perspektifi ve Meclisimize bir ödev bıraksın diye düşünüyoruz. Bu anlayışla umuyorum ki bugüne kadar getirdiğimiz gibi yine olumlu, yapıcı bir anlayışla raporumuzu yazarız ve asıl işi yani teknik çalışma, teknik yasa yapma işini de Meclisimizin ilgili komisyonlarına bırakırız.

Ben Sayın Meclis Başkanımıza, Komisyon Başkanımıza ve emek veren tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Şunun da altını çizmem gerektiğini düşünüyorum: İlk günden beri biz bir Anayasa değişikliği olmayacağını söylüyoruz. Böyle bir tartışmanın zemini burası değil. Bize göre bu tartışmanın zamanı da değil. Türkiye'nin başka koşulları var ve bu, Türkiye'nin asıl sorunlarını örtecek, üstünü kapatacak bir anayasa tartışmasını şu an için yersiz ve gereksiz bulduğumuzu ifade etmeliyim. Dolayısıyla "Anayasa'nın şu maddeleri kırmızı çizgimizdir." demeye dahi biz gerek görmüyoruz çünkü şu anda başka bir iş yapıyoruz, başka işlere odaklanmalıyız. Türkiye'nin elbette sivil, demokratik, çoğulcu, kapsayıcı, özgürlükçü bir anayasaya ihtiyacı var ancak bu ihtiyacı karşılayacak bir Meclis konfigürasyonu, bir Meclis dağılımı ve bir siyasal iklim olmadığını açıklıkla ifade ediyoruz çünkü bu iklimin yaratılmasının ilk adımı öncelikle mevcut Anayasa'ya uymaktır. Bunun en küçük emaresinin olmadığı bir ortamda anayasa tartışmasını zeminsiz buluyoruz, doğru bulmuyoruz. Bu nedenle biz "Kırmızı çizgimiz vardır." demeyi bile fazlalık sayıyoruz.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Zorlu, buyurun.

KÜRŞAD ZORLU (Ankara) - Teşekkürler Sayın Başkanım.

Tabii, partiler raporlarını sundular, biz de AK PARTİ olarak raporumuzu

sunduk. Bugünkü söylem analiziyle alakalı belki bu çıkacak ortak rapora bir yansıması olur mu düşüncesiyle gördüğüm bazı hususları paylaşmak istiyorum.

Öncelikle nitel araştırmalarda çokça kullanılan bu analiz biçimi ancak elindeki metni inceleyerek bir sonuca ulaşır. Dolayısıyla burada yüzdeler hâlinde ifade edilen, öne çıkarılan görüşler incelenen metinleri esas alır. Dolayısıyla parti temsilcileri ve diğer dinlenen kesimler başta olmak üzere dinlenmeyen kesimleri de içerisine konuşturduğumuzda buradaki yüzdeler sadece konuşarak söz almış ve görüşünü ifade etmiş kişi ve kuruluşların aslında bir ortak kanaatini yansıtır. Dolayısıyla buradan mutlak bir sonuç ya da irade çıkararak bazı yorumlara varmak doğru olmaz. Öncelikle bunun altını çizmek istiyorum. Zira başından bu yana, bugünkü 20'nci toplantı dâhil olmak üzere ve yapılacak diğer toplantıları da içerisine kattığımızda bu devam eden dinamik bir süreç ve bu sürecin bazı vazgeçilmez unsurları var. Bunlardan bir tanesi de terör örgütünün kendisini lağvetme, feshetme kararının nihayete erdirileceği hukuki altyapının ve sosyolojik süreçlerin inşası için bu Komisyonun bir rapor hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin ana unsurlarını, aktörlerini yani başta Genel Kurulu harekete geçirme sürecidir ve yine terör örgütünün yurt içinde ve yurt dışındaki bütün şube ve unsurlarıyla silahlarını bırakması bir temel ve ön koşuldur. Bu bakımdan önümüzdeki raporun hazırlanması ve bu raporun icrası sürecinde de bu kodların, bu vazgeçilmez unsurların takibi ve hayata geçirilmesinde milletimizin vicdanı esas alınacaktır ve millet vicdanında o anlamda kabul görüp görmeyeceğini, toplumsal rızayı bir kez daha "check" etme fırsatımız olacaktır.

Bir başka husus, özellikle kavramlarla ilgili bazı görüşler oldu. Şunun altını özellikle çizmek istiyorum, bu konularla ilgili daha önce çalışmaları olan da birisi olarak söylüyorum: Burada bir savaş ve barış kavramından söz etmek doğru olmayacaktır çünkü savaş devletler arasında süregelen, barış da bu savaşlar neticesinde ortaya çıkabilecek bir neticedir. Burada ortaya çıkan netice ve tarihsel birikim göstermektedir ki terörle mücadele, terörün sonlandırılması ve devletimizin terörü ortadan kaldırarak tüm milletimizin, 86 milyonun ve tüm coğrafyamızın toplumsal huzur ve güvenini inşa edecek bir süreci beraberinde getirecek bir adımlar bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu kavramları doğru kullandığımızda, birbirimize bu açıdan yaklaştığımızda esasında hem kavramsal dünyasını raporun çok daha milletimizin istediği noktaya getirebiliriz hem de

neticesine çok daha doğru bir biçimde varabileceğimize inanıyorum.

Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Beştaş, buyurun.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Teşekkürler Sayın Başkan.

İlk bölümde notlarımda vardı, uzatmamak için atladığım bir konuya gelmek istiyorum. Aslında son günlerde, son bir haftadır özellikle spor müsabakalarında karşılaştığımız ve üretilen, büyütülen, yaygınlaştırılan bir linç kültürü, nefret kültürü, aslında çok hayati bir mesele. Ona ilişkin bir önerimiz olacak ama ondan önce şunu söyleyeyim: İlk konuşmamda da ifade etmiştim, burada siyasi partiler olarak bizlerin meselenin tanımına, çözümüne, yol haritasına ilişkin şüphesiz farklı görüşlerimiz var ve zaten her birimiz kamuoyunda farklı zeminlerde bunu ifade ediyoruz ama hiçbirimizin bu görüşleri bu Komisyona hakikat buymuş gibi dikte etme ve "Bunu kabul etmiyoruz, bunu edemeyiz." diye söyleme hakkımız da yok, böyle bir yetkimiz de yok. Biz, mesela, yapılan konuşmalarda "Şunu şöyle demeyelim" şunu yani işte, "Buna telefon demeyelim, buna defter demeyelim." diye hani farklı kavramsallaştırmalar var. Amacım polemik yapmak değil, biz eşyayı adıyla çağırmaktan yanayız; olması gereken bu. Bu ülkede 2025 yılında birileri hâlâ yine kökeni yapıştırdılar arkamıza "Kürt kökenli" demeye başladılar. Ya, el insaf ya! Ya, köken möken demeyin Allah aşkına ya! Kürt'sek Kürt'üz, Türk'sek Türk'üz, Laz'sak Laz'ız, Çerkez'sek Çerkez'iz, Arap'sak Arap'ız; ne oluyoruz yani?

SELAMİ ALTINOK (Erzurum) - Önemli olan insan olmak.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Gelecektim, bak, Erzurum Vekilimiz konuşuyor.

Önemli olan insan olmak ve önemli olan bu çalışmaların sonucunda kimliğimizi ifade etmeye ihtiyaç duymayacağımız bir ülke yaratmak. Buna ihtiyaç duymamalıyız, aslında bunu söylemek çok tercih edilen bir şey olmamalı ama maalesef mevcut politikalar, zemin, sosyal, toplumsal, tarihsel arka plan böyle bir aşamaya getirdi ve bunu geride bırakmak için çalışıyoruz. Bu yönüyle yani hâlâ Kürt meselesine... Mesela, çok net söylüyorum, partimizin görüşü olarak da sadece söylemiyorum, dünya çatışma çözümlerini esas alarak söylüyorum: Dünyanın birçok yerinde bu tip meselelerde zaten terör kavramı kullanılır. E, bizde de "terör" paranteziyle bu iş çözülmez, çözülemez. Bir dil talebi var ya "Ben

dilimi özgürce konuşmak istiyorum." talebi var. Barışsa barış, savaşsa savaş, çatışmaysa çatışma; adını koyalım ama buraya takılmayalım, önemli değil orası. Bir söylemek istediğim bu.

Burada en çok önemsemişim, Sayın Başkan, birkaç röportajımda da söyledim, hepimiz yapıyoruz bunu; toplumsal hassasiyet kavramı. Ya "Toplumun hassasiyetleri var." diyoruz. Kim yaratıyor bu hassasiyetleri? Vallahi de billahi de biz yaratıyoruz. Biz söyleye söyleye söyleye, başlarına okuya okuya yirmi dört saat televizyonlarda yapılan yayınlarda kullandığımız dil toplumun damarlarını oluşturuyor. Biz dilimizi gelin, bir Komisyon olarak bir hafta sadece toplumsal barış dilini kuralım, kardeşlik dilini kuralım, bu ülkedeki ortak tarihimizi konuşalım, ortak noktalarımızı konuşalım. İddia ediyorum, bu işin uzmanı değilim, basın-yayın organı anlamında, hava değişecektir ama tersine bir dil kurup bir de o dile sığınmak kabul edilemez bir şey. Yani burada biz yaratıyoruz onu, hepimiz yaratıyoruz, kimseye atfen demiyorum.

Diğeri, işte, şöyle bir talepte bulunuldu: "Bu rapora bakan herkes benim sorunum burada çözülüyor." desin de çok büyük bir iddia. Biz anayasa yapmıyoruz, biz burada Kürt meselesinin demokratik çözümü, çatışmanın bitmesi, şiddetin sona ermesi, bu ülkede eşitliği, kardeşliği tesis edecek bir zemin yaratmaya çalışıyoruz. Bunun içinde demokrasi var mı? Tabii ki var yani Komisyonun adında demokrasi var. Demokratik bir toplum yaratmak istiyoruz. "Her şey olsun." diyeceksiniz ama "Kürt" demeyeceksiniz, "Kürt meselesi" demeyeceksiniz ama bir çözüm önermeyeceksiniz, sonra da diyeceksiniz ki: "Çalışmalar yapılsın, hele bir Adalet Bakanlığı, ilgili bürokrasi çalışmalar yapsın, sonra biz görüşümüzü verelim." Bu doğru değil. Buraya görüş vermek gerekiyor yani on sayfa, yirmi sayfa, yüz sayfa yazıp bu meseleye değinmemek ya da öylesine değinip sonra "Bütün sorunlarını çözelim." demek olmaz. Lütfen, birbirimizi anlayalım. Bizim amacımız üzüm yemek, asla bağcıyı dövmek değil, hiç kimseyle bir sorunumuz yok. Bizim tek derdimiz var, bu konuda hakikat yoluna gelelim.

Uzattım Sayın Başkan, son olarak bir önerimiz var size yani bütün Komisyona. Takip ettiğimiz kadarıyla hemen hemen bütün partiler, bir partiyi bilmiyorum, bu nefret iklimini, küfürleri, hakareti, linç kültürünü kınadılar en üst düzeyde yani Leyla Zana şahsında, en son Gözde Şeker, başka isimler de dâhil

edildi, hakikaten ağza alamayacağımız, duymaya tahammül edemeyeceğimiz ve örgütlenen, üretilen, normalleştirilen, meşrulaştırılan bir dil oluşturuluyor ve bu dil tam da şu anda yürütülmekte olan sürece karşıdır. İşte, ilk gün Toros nasıl yakıldıysa bugün de birileri gazoz içerek video çekiyor yani herkes de o mesajı alıyor. Hangi parti olursa olsun ve bu korkunç bir şey hakikaten. Biz Komisyon olarak demokratik toplumu inşada, barışı inşada bu kadar emek vermişken, böyle bir aşamadayken tekrar tekrar üretilen nefret ikliminin, kutuplaştırmanın, şiddet dilinin tam da karşısında olmamız gereken, yekvücut olmamız gereken bir dönemdeyiz. Eğer tabii ki uygun görürseniz, dediğim gibi, bütün partiler yaptılar ama bu Komisyonun da bir misyonu var, hani kutuplaştırmaya, kardeşliğe karşı... Hele hele cinsiyetçi yani inanılmaz bir dil hakikaten. Bugün spor müsabakalarında, yarın başka başka zeminlerde de yapılabilir ve burada hedeflenen tabii ki ırkçılık yani Leyla Zana ismi niye seçilmiş? Şu anda aktif siyasette değil, bizim arkadaşımız, bir figür olarak seçilmiş aslında, bir temsiliyet olarak seçilmiş. Bu hepimize yani biz üstümüze alıyoruz bunu ve bunun karşısında durmak gerektiğine inanıyoruz.

Ben Komisyonumuz adına ya da Başkanımız olarak sizin bu konuda bir açıklama yapmanızın en azından bu iklime bir cevap olacağını ve olumlu bir katkı yapacağını düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Evet, Sayın Emir...

MURAT EMİR (Ankara) - Teşekkür ederim.

Ben tabii, Sayın Beştaş'a bize dönük eleştirilerinden dolayı, sözlerinden dolayı bir cevap verme ihtiyacı içerisindeyim. Kendisine teşekkür ederim. Bir tartışma alttan alta da yürüdüğü için burada bir kez daha Komisyonunda da bu konuları biraz daha ayrıntılı konuşmakta yarar var.

Bir defa, biz iddialıyız, evet, iddialıyız, büyük iddialarla bu Komisyonu kurduk ve Türkiye hakkında büyük iddialarımız, büyük umutlarımız var, büyük hayallerimiz var ve bu hayallerimizi de umutlarımızı da gerçekleştirmek istiyoruz. Burada dikkat edilmesi gereken şey şu: Yapacaklarımızın biri diğerinin ayağına dolanıyor mu, diğerini önlüyor mu, diğerini örtüyor mu? Mesela, somut bir örnek vermek gerekirse "Türkiye'de barışı kuralım, barışı inşa edelim." derken aynı zamanda "Şu demokratikleşmeyle ilgili kimi adımları da atalım, atılmasını buradan

önerelim." demenin ne zararı var? Şimdi sayılara girmek istemem ama Sayın Beştaş'ın eleştirilerinin haksız olduğunu açıklıkla ifade etmeliyim. Bizim raporumuzda Kürt sorunu da var, Kürt de var ve Kürt'ün de Türk'ün de herkesin yaşadığı temel sorunlar var ve "Bu sorunları bugün konuşmayalım, odağımızı kaybetmeyelim." "Tamam, biz de biliyoruz, bir kenarda beklesin ama şu işe odaklanalım, sadece bunu konuşalım." veya "Bunu niye eksik söyledin?" demeyi doğru ve insafli bulmuyoruz. Şimdi, bakın, biz raporumuzda "Terörle Mücadele Kanunu değişsin." demişiz, "Terör tanımı yeniden yapılsın." demişiz ve özellikle de şiddet içermeyen eylemlerin Terörle Mücadele Kanunu kapsamında insanların üzerinde bir baskı unsuru olarak tutulmasını doğru bulmadığımızı ifade etmişiz. Çok kısa kısa özetliyorum. Terörle Mücadele Kanunu'nun daha belirli, daha öngörülebilir olması gerektiğini söylemişiz. Şimdi, bundan rahatsızlık niye? Varsa bir rahatsızlık söylensin burada ama bu başlığın, bu ayrıntının bu raporda olması gerekmez miydi? Elbette gerekirdi. Bu olmadan yapılacak bir raporun eksik olacağını söylüyoruz. Ortak raporun da böyle olması gerektiği konusunda da ısrarcıyız ayrıca.

Devam edelim, biz TCK'de kimi değişiklikler önerdik, hakaret suçlarının Ceza Kanunu'ndan çıkması gerektiğini söyledik, Cumhurbaşkanına hakaretin Ceza Kanunu'ndan çıkması gerektiğini söyledik. Aynı zamanda, mesela Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu şu anda Türkiye'de çok önemli bir sorun; idare bu kanunu son derece kötüye kullanıyor, kötü uyguluyor ve sonuçta Türkiye demokrasisi zarar görüyor. Anayasa Mahkemesi karar veriyor ama birkaç yıl sonra geldiği için karar aslında fiilî olarak bu hak ve özgürlükler kullanılmamış oluyor. Şimdi -çok uzatmayacağım- ifade özgürlüğünün, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğünün, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının yani haksız tutuklamaların, TCK'deki, Terörle Mücadele Kanunu'ndaki kimi maddelerin ve uygulamaların değişmesi gerektiğine işaret etmek, mademki bir demokratikleşme perspektifi yürütüyoruz, neden fazla geliyor, neden rahatsız edici bulunuyor? Bu bir soru.

İkinci yaklaşım şu: "Tamam, bu kadar şey söylemişsiniz, içinde 'Kürt' yok." Bir defa bizim raporumuzda Kürt de var, Kürt sorunu da var, buna dönük olarak ne yapılacağı da var ama her bir yazdığımız cümlede aynı zamanda temel hak ve özgürlüğü kısıtlanan herkes var; Kürtler var, Sünniler var, Aleviler var, Türkler

var, kim varsa var çünkü biz bu raporu 86 milyon için yazıyoruz.

Son olarak şunu söyleyeyim, şöyle bir eleştiri var: "Az yazmışsınız, içini doldurmamışsınız, Adalet Bakanlığından bir görüş veya bir taslak bekliyorsunuz, ona göre yapacaksınız." Evet, doğru tutum bu çünkü biz sağlıklı bir başlangıç yapılması gerektiğini söylüyoruz; dilimizde tüy bitti. Yani biz niyetimizi, konuya bakışımızı, ne olması gerektiğini, Komisyon aşaması geldiğinde nasıl davranacağımızı açıklıkla söylüyor muyuz? Bu konuda bir tereddüdün var mı? Varsa söylesin. Şimdi, bunlar yoksa eğer, Cumhuriyet Halk Partisinin ciddi olma, sağlıklı bir başlangıç yapma ve gerçekten yapması gerekenlerin, konuyu doğal olarak daha ayrıntılı bilebileceklerin bir taslak hazırlaması ve onun üzerinden çalışılması gerektiğini söylemesi kadar doğal ve doğru bir şey yoktur. Bu, şu anlama gelmiyor: Bizim elbette kendi içimizde yaptığımız çalışmalar var, belki bu konuda da en hazırlıklı parti biz olabiliriz ama bizim buradaki suskunluğumuz, bilinçli bir suskunluktur, doğrudur, hâlâ da arkasındayız ve bunun da niye rahatsız edici bulunduğunu da tekrar sormak isterim. Yani, şimdi, burada karşımızda 3 parti oturuyor, bunlardan 2'si "Kürt sorunu var." dahi demiyor. Dikkatinizi çekerim "Kürt sorunu var." dahi demeyen 2 parti var burada, Cumhur İttifakı yani baskın partiler burası, iktidar partisi burası; şimdi, onların önümüzdeki süreçle ilgili önerileri yeterli bulunuyor ama Cumhuriyet Halk Partisinin bu duruşu her nasılsa tatmin edici bulunmuyor; ben, bunu anlamakta zorlanıyorum. Ve şunun anlaşılması lazım: Böyle bir yasa hazırlığı yapılacaksa, buna bir çerçeve çizilecekse -ki çizilmelidir, ki bu Komisyonumuzun ortak raporu böyle bir rapor olmalıdır- bu yapılacaksa bu konudaki öncülüğün bürokrasiden, devletin ilgili birimlerinden ve siyasetten gelmesi gerekir. SDG'yle görüşenler, HTŞ'yle görüşenler, Kandil'le görüşenler, Suriye politikasını belirleyenler, cezaevlerindeki durumu bizzat bilenler yani kimleri kastettiğim ortada; İstihbarat, Millî Savunma, Dışişleri, Adalet Bakanlığı. Şimdi, bir süreç yürütülüyor, bir bisiklet, pedal sürecinden bahsediliyor. E, şimdi bu bisikleti kullananlar neredeyiz, ne yapmalıyız, neyi nasıl yaparsak hangi sonucu alırız; bunu getirip koydular mı arkadaşlar, bunu bilen var mı? Bu Komisyonda bilen var mı yani özel sohbetlerinizi sormuyorum. Komisyonda bilen var mı içinizde? Neye göre yazdınız? Zaten yazmadınız ama buradaki suskunluğun, sessizliğin ve belirsizliğin sadece Cumhuriyet Halk Partisinde varmış gibi algılanmasını ve

buradan bir eleştiri yürütülmesini doğrusu ben haksız buluyorum.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Değerli arkadaşlar, bu tartışmayı bence sürdürmeyelim, hiç gereği yok...

HAKKI SARUHAN OLUÇ (Antalya) - Sayın Başkan...

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Yani siz pozisyonunuzu ifade ettiniz, Cumhuriyet Halk Partisi ifade etti.

FETİ YILDIZ (İstanbul) - Grup Başkan Vekillerinin tartışmasına çevrildi.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Müsaade ederseniz bir de hocalarımıza sorularla ilgili cevap vereceğiz. Müsaade ederseniz ben de tamamlarken birkaç şey söylemek istiyorum.

Evet, Murat Hocam, sorulara vereceğiniz cevapları...

Buyurun.

DR. MURAT SEVENCAN - Sayın Başkan, değerli üyeler; şimdi, bazıları açıklama şeyindeydi, ondan dolayı hepsine cevap vermeyeceğim, yalnız sorulan sorulara veya taleplere göre cevap vereceğim izninizle.

Sayın Bayhan'ın bir eksiklik şeyi var, kapalı oturumları kapsamadığını söyledi. Bizim bildiğim kadarıyla şeyimiz yok bundan kaynaklanan sebeple yani eğer Başkanlık bizim kleransımızı arttırıp onları bize verirse biz dataya hiçbir zaman "hayır" demeyiz yani bunu bilin, her zaman bu iş için varız.

Bunun dışında bir talep var: "Partisel analizler katılmalı." Partisel analizleri daha evvelden söylediğimiz gibi, Sayın Başkanlık makamı bize zaten bir görev verdi. Başkanım, izin verirsiniz, burada bir sonraki araştırma için sizin makamınızdan gelen soruların listesi var; izniniz var mıdır buradan böyle hani soruları göstererek cevap vermemde?

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Onu sonra yani o analizi yaptıktan sonra tekrar gerekirse paylaşırız.

DR. MURAT SEVENCAN - Tabii ki.

Bu konularla ilgili zaten talep geldi Başkanlık makamından, bu talebin üzerine bir rapor hazırlayacağız yani endişe etmenize gerek yok; bu talep zaten yerine getirilecek.

Öncelikler benimle ilgili bir madde değil gibi geliyor, ondan dolayı orayı pas geçiyorum.

Sayın Böhürler'in şeyleri var, bu noktada neyin kapalı olduğunun bildirilmesi kısmı bizim şeyimiz değil yani bu noktada sınırları siz belirleyeceksiniz çünkü biz politikacı değiliz, biz bilimsel bir şey yapıyoruz hatta daha sonra söyleyeceğim bir şeyi şimdiden söylemiş olayım; dil konusunda tarafgir olmayan veya nasıl diyeyim, söylem olarak bir taraf belirtmeyen şeyi yapmak için elimizden geleni yaptık. Mesela, işte, bir grup "savaş" diyor, bir grup "terör" diyor, ondan sonra bir grup "terörist" diyor, ötekisi "gerilla" diyor. Biz bunu böyle söylemenin sakıncalı olacağını yani bilimin tarafsızlığını zedeleyeceğini düşündüğümüz için özel olarak şey yaptık yani mesela, "terör" yerine "çatışma" kelimesini kullandık hatta o kadar ki biliyorsunuz, şimdi, üç harfli bir örgüt var ama bu örgütün, işte, Kürtçe, Arapça yazışında "kef" var fakat Türkiye'de genel yaygın kullanım "Pe-Ka-Ka" şeklinde. Şimdi bu "Pe-Ka-Ka" mı olmalı, "Pe-Ke-Ke" mi diye hani "-nın" mı olacak, "-nin" mi olacak tartışması bir buçuk saat sürdü, en sonunda serbest bırakmaya karar verdik. Hatta çoğunlukla eğer yapabilirsek "örgüt" kelimesini kullanalım, nasıl olsa herkes "örgüt"ün ne olduğunu biliyor diye şey yaptık. Hatta orada bile yani "örgüt" kelimesinin negatif konotasyonlarını biliyoruz. Yani elimizden geldiği kadar biz bu problemi çözmeye çalıştık ama bu sizin işiniz; biz yapabildiğimizi yaptık diye bağlamak isterim.

PROF. DR. HAVVA KÖK ARSLAN - Şimdi sizin ortak Komisyon raporunu hazırlamanızda size faydalı olsun diye bir analiz ürettik. Bunun ne olup ne olmadığı konusunda bizim net bir şey söylememiz lazım. Yani şöyle: Siz kendinizi doktor olarak düşünün, sosyal sorunların doktoru olarak düşünün, biz size işte kan tahlili veriyoruz, idrar tahlili veriyoruz ama biz buradan bir röntgen vermedik yani bir ultrason yapmadık. Dolayısıyla, sadece kan tahliline göre bir sorun teşhisi yapıp sorun çözemezsiniz. Dolayısıyla biz burada söylem analizi yapmadık, içerik analizi yaptık.

Nitel araştırma yöntemlerinde -Kürşad Zorlu Hoca'm da bilir- "MAXQDA" denen yani günümüzde var olan en iyi, en pahalı programı aldık; sağ olsun Meclis Başkanımız destek oldu.

Peki, biz burada ne yaptık? Şunu yaptık: "İçerik analizi" derken... Yani 5 bin küsur, 5.900 kod mu ürettik? Frekans ürettik yani hangi kavramlara çok atıf yapılmış? Mesela, işte, ne bileyim, yüzde 60 "barış" denmiş ya da "adalet" denmiş, "hak" denmiş, "özgürlük" "demokrasi" denmiş; bunlar ne kadar sıklıkla

vurgulanmış? Ama bundan ne anlıyorlar yani bunu nasıl tanımlıyorlar, "barış" tanımı nedir, "adalet" kavramından ne kastediliyor, "demokrasi"den ne kastediliyor bunu analiz etmedik, edemedik de çünkü elimizdeki veri buna uygun değil yani kan tahlili verdik size.

Şimdi, bunun söylem analizini yapabilmek için partilerden gelen, her bir partiden gelen raporu, söylem analizi yapacağız. Yani partiler "demokrasi"den neyi kastediyor, partiler, "özgürlük"ten neyi kastediyor, "adalet" tanımı nedir, bunları sizin elinizde vereceğiz yani bir ultrason sonucu da vereceğiz; sonra siz bunları ortak Komisyon raporu yazarken kullanırsınız, kullanmazsınız size kalan bir şey ama biz size teknik ve tamamen bilimsel veri sunuyoruz. Sunduğumuz veri içerik analizi, söylem analizi değil.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Yaklaşık iki saatlik bir müzakere ortamı oldu. Ben de bu değerli bilimsel çalışmanız dolayısıyla çok teşekkür ediyorum. En son, sizin de söylediğiniz gibi yani bu, nihayetinde bizim Komisyon çalışmalarında nihai raporu hazırlarken elimizde böyle, yolumuzu aydınlatacak verilerden biri. Tabii ki sadece buna odaklanarak bir rapor hazırlanmayacağı açıktır.

Müsaade ederseniz ben de bir iki dakika içerisinde, bu konuşulan konularla ilgili görüşlerimi ifade etmek isterim.

Öncelikle, Komisyon çalışmalarına başladığımız süreçten bu yana, kendi adıma söyleyeyim, fevkalade olumlu ve ümitli olduğum bir noktada durduğumu ifade etmek isterim. Çok zor bir süreçti. Birçok mayınlı araziye geçtik, birçok aşılması gereken adımı müştereken ve aldığımız kararların tamamını da nitelikli çoğunluklarla alarak buraya kadar geldik. Şimdi daha umutlu olmam konusunda iki tane önemli verinin elimizde olduğunu ifade etmek isterim. Birincisi, burada her ne kadar daha evvel milletvekili arkadaşlarımız görüşlerini ifade ettilerse de, her ne kadar burada bulunan siyasi partilerin hepsinin geçmiş dönemlerde bu konuyla ilgili kapsamlı raporları ve fikirleri hepimizce malum ise de ilk sefer bu sürece ilişkin yeni bir rapor hazırlığının partilerden talep edilmesi ve bunun sonucunda da partilerin kendi görüşlerini içeren kapsamlı raporlarını Başkanlığa sunması, bu da fevkalade önemli bir adımdı.

Şimdi artık, burada bulunan 10 siyasi partinin her birinin bu konuyla ilgili neler düşündüğünü gayet iyi biliyoruz. Başlangıçta da ifade ettiğim gibi, herkesin

kendi siyasi perspektifi, her partinin kendi siyasi perspektifi açık bir şekilde ortadadır ama çok açıktır ki hiçbir partinin bütünüyle görüşlerinin yer aldığı, benimsendiği bir nihai raporun hazırlanması da doğru da değildir, mümkün de değildir. Dolayısıyla görüşlerini bildiğimiz partilerin, siyasi eğilimlerin bundan sonra ortak bir metnin üzerinde odaklanmasının ve bunu çıkarabilmesinin fevkalade daha kolay olduğunu düşünüyorum. Çünkü bunlar anlaştıklarımızdır, anlaşmadıklarımızla ilgili raporumuz da Türkiye kamuoyunun zaten bilgisi dâhilindedir. Bu anlamda, partilerin raporlarının -yine, girişte bir cümle söyledim, bu süre içerisinde sizlerden de istirhamım odur- eğer partiler kendi raporlarındaki görüşlerini yakınlaştırmak için kendi aralarında birtakım müzakereler yapabilirse bunun da sürece büyük bir katkısı olacağı kanaatindeyim.

Bir ikinci önemli husus ise artık partilerin ne düşündüğü berrak bir şekilde Türkiye kamuoyu tarafından biliniyor. Bunun dışında bir başka önemli mesele de bu grup, bu Komisyon, bu heyet, adına ne dersiniz deyin, en zor meseleyi bile en olgun bir şekilde tartışılmasını başarabiliyor. Eğer böyle olmamış olsaydı, beş aya yaklaşan, dört buçuk aylık bu süre içerisinde Komisyon toplantılarımız -eski tabiriyle- muhataralı olsaydı, işte, kavgalı gürültülü olsaydı, insanlar arasında fikir ayrılıklarına rağmen aynı mecliste oturamayacak kadar, birbirlerinin yüzüne bakamayacak durumda olsalardı zaten Komisyon çalışması bu noktaya gelmezdi. Birkaç tartışmanın dışında bugüne kadar da büyük bir olgunlukla geldi. Demek ki bundan sonraki süreçte de bu çerçevede ortak bir rapor; bir partinin, birkaç partinin değil bütün partilerin ortaklaşabileceği bir rapor yazılmasının ben fevkalade daha kolay olduğunu düşünüyorum ama emek gerekiyor. Yani bugünkü bu 20'nci toplantıya gelmek için sadece toplantının değil toplantı dışında daha ne kadar büyük emeklerin olduğuna hepiniz birinci derecede şahitsiniz. Bunu önemsedığimizi düşünüyorum, hepimizin önemsedğini düşünüyorum. Dolayısıyla burada, bu süreçte herkesin fikirlerinin alınacağı; herkesin fikirlerinin, katkılarının sağlanacağı bir süreci gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Aslında, Komisyon Başkanı olarak, Meclis Başkanı olarak benim için kolay yol sizin raporunuzu ortak bir şekilde hazırlamanız ve bunu kamuoyuyla birlikte paylaşmamızdır ama bu süreç içerisinde ben de elimi taşın altına koyacağımı ifade etmek isterim. Bu çerçevede, bu hafta içerisinde, pazartesi, salı günleri, bu Komisyonda temsil edilen partilerin... Önce grubu bulunan partilerimizle

gayriresmî anlamda bir araya geldik yani bu sürece ilişkin ortak komisyonu nasıl çalıştıralım... Partilerden arkadaşlarımız burada. Benim açımdan fevkalade verimli, ana çerçeveyeyle ilgili görüşlerin dile getirildiği, farklı fikirler telaffuz edilse bile ortaklaşılabilme imkânının olduğu bir toplantıyı gerçekleştirdik. Arkasından, grubu olmayan siyasi partilerimizi salı günü davet ettim. O partilerimizden 3 tanesi toplantı talebini olumlu karşıladı ve dün 2 tanesi fiziken burada olduğu için gerçekleştirdik. Bir arkadaşımızla, Demokratik Sol Parti Başkanıyla da bugün bu toplantıdan sonra tekrar bir araya gelerek bu konuyla ilgili fikirleri paylaşacağız. Dolayısıyla çoğulcu bir anlayışla, burada temsil edilen bütün siyasi partilerin görüşlerinin alınması için özel bir gayret sarf ettiğimiz bilinmesini isterim. Zaten verilen raporların hepsi de aynı şekilde, Meclis sitemizde yer almıştır. Hatta Parlamentoda temsil edilmeyen partilerden de bu konuyla ilgili görüşü olanların görüşleri alınmış, gönderenlerin görüşleri alınmış ve Başkanlığın bu Komisyon çalışmalarıyla ilgili dosyasının içerisinde yer almıştır.

Şimdi, değerli arkadaşlar, dil, yöntem şöyle mi olacak, böyle mi olacak, bunların hepsi bir tarafa, bu sürecin nasıl başladığını hatırlatmak bakımından -çok şey söylenebilir ama- ben zamanın ruhunun ve zamanın getirdiği zorunlulukların altını çizmek isterim. Hepimiz biliyoruz ki hem bölgesel hem küresel şartlar Türkiye'nin başına ilk bir asrımızda, yüz iki yıllık cumhuriyet tarihimizin elli yılında bir şekilde bela olan, terör, çatışma, adına ne dediğinizin hiçbir önemi yok, bunun bir vakıası var. Türkiye'nin ayaklarına pranga olarak vurulan bu durumun ortadan kaldırılması; terörden tamamıyla arındırılmış, çatışmadan tamamıyla uzaklaştırılmış bir Türkiye ortamının kurulması bölgesel gelişmeler çerçevesinde zamanın bize yüklediği bir sorumluluktur, hem sorumluluktur hem zorunluluktur. Şimdiye kadar da bu noktada önemli bir mesafe alındığını görüyoruz. Ancak burada, bu zorunluluğun gereğini yerine getirmek için -bir iki arkadaşımız ifade etti- özellikle bunun gereği olan barış, kardeşlik dilinin kullanılabilmesinin de fevkalade önemli olduğu kanaatindeyim. Yani hem dilimiz kardeşliği, barışı söyleyecek hem elimizdeki evraklar kardeşliği, barışı söyleyecek ama başka şekilde davranıp başka şekilde konuşmak bu sorunu çözmeye katkıda bulunmaz. Onun için, zamanın ruhunun ve zorunluluğun altını çizmek isterim.

Son olarak da şunu söylemek gerekiyor: Değerli arkadaşlar, birkaç sefer

uyardım, birkaç sefer ifade etmeye çalıştım; vaktimizin ilanihaye olmadığını, sınırsız bir zaman dilimi içerisinde olmadığımızı hatırlamamız lazım. Bölgemizdeki ve dünyadaki gelişmeler hızlı ama aceleye getirmeden adımlar atmamızı zorunlu kılıyor.

Özellikle, geçtiğimiz günlerde Kudüs'te yapılan bir toplantıda, İsrail'in eli kanlı Başbakanının Yunanistan Başbakanını ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başbakanını da yanına alarak, örtülü olarak ülkemizi suçlayan hatta tehdit eden sözlerini dikkate aldığımızda; aynı şekilde, kuzeyde Rusya-Ukrayna savaşının artık Karadeniz'e taşınmak üzere olduğu bir ortamı göz önüne aldığımızda; Türkiye'nin içeride cephesini tahkim etmek, kardeşliğini, barışı, çatışmasızlığı kurmak için artık çok uzun vakitlerinin olmadığı aşikârdır. Bunun için, Türkiye'yi kuşatma hedeflerini, bu niyetlerini de iyi okumak durumundayız.

Eğer tarihe karşı bir sorumluluğumuz varsa önemli sorumluluklarımızdan biri de Türkiye'nin etrafındaki gelişmeleri en iyi şekilde anlamak ve cevabını en iyi şekilde vermektir. Bunun cevabının en iyi şekilde verilmesinin yolu, emperyalistlerin içimizdeki oyunlarını bozmak için kardeşliği ilanihaye, kıyamete kadar tesis edecek adımların atılmasıdır. Bunun için, tabii ki kardeşliğin sadece sözle değil kardeşlik hukukunun gereklerinin de yerine getirilerek atılması gereken bir adım olduğunun farkındayım.

Eğer bu zamanın ruhunu ıskalarsak sadece bir komisyon çalışması başarısız sonuçlanmış olmaz, aynı zamanda da maalesef Türkiye bu tarihî fırsat kapısını kapatmış olur. Bunun için, herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi lazım. Şunu büyük oranda arkadaşlarımızın yerine getirdiğini görüyorum ve bu da benim umutlarımı artırıyor. Yani herkes siyasi pozisyonunu korumaya çalışıyor, koruyor ama buna rağmen herkes de yapıcı, ortak bir noktada nasıl buluşulabilir ve buluşmazsak bunun maliyeti ne olur, bunun farkında olarak hareket etmeye gayret ediyor. Ümit ederim ki bu çalışmalarımızı faydalı bir sonuca ulaştıracacağız.

Tabii, mesele şu da değil: Yani biz burada mükemmel bir sonuç ortaya koysak bile terörsüz Türkiye projesinin tamamı buradaki Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun çalışmalarıyla sağlanabilecek bir husus değildir. Hem devletin bütün kurumlarının eş güdüm içerisinde çalışmaya devam etmesi hem Türkiye'nin içinde ve dışındaki gelişmelerin, özellikle terör örgütünün

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 24/12/2025

Sayfa: 44

bir şekilde tasfiye süreçlerinin takip ve kontrol edilmesi fevkalade önemlidir. Tekraren söylüyorum: Kamuoyunun da bu çerçevede bilgilendirilmesi büyük oranda bizlere, siyasi partilere düşüyor.

Başlangıç ile bugün arasında da görebildiğim kadarıyla, bu konuya destek bakımından kamuoyunun da fevkalade ciddi desteği olduğunu, bunu da tahkim ettiğini görüyoruz.

Ben tekrar, hocalarımıza çok teşekkür ediyorum, katkıda bulunan arkadaşlara çok teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlar, bu çalışmayı, raporumuzu nihayete erdirmeyi daha önceleri isterdik hatta bir iki ay evvel bitirmeyi planlıyorduk; hep beraber yaşadık, elimizde olmayan sebeplerle raporların hazırlanması süreçleri gecikti. Buna bağlı olarak da bizim nihai raporu, ortaklaşa raporu hazırlama sürecimiz öyle görünüyor ki yılbaşına kadar yetişmeyecektir. Bunun için, sizlerin de eğer tasvibi olursa, Komisyonumuzun çalışma usul ve esaslarının 11'inci maddesi uyarınca Komisyonun görev süresinin 31/12/2025 tarihinden geçerli olmak üzere iki ay uzatılması hususunu oylarınıza sunacağım: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Hayırlı uğurlu olsun.

Bu süre içerisinde, şu anda planlanmış yeni bir Komisyon toplantımız yok ama eğer Komisyon toplantısı gerekirse sizi de vaktinden evvel bilgilendireceğiz.

Çok teşekkür ediyorum.

Hocalarımız da emekleri için sağ olsunlar, var olsunlar.

Kapanma Saati: 13.20